

ДОСЛІДНИЦЬКА СЛУЖБА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА БІБЛІОТЕКА НБУВ

Законодавча діяльність в Україні: громадське обговорення

/ моніторинг інформаційного поля /

№ 10 (жовтень 2025)

КИЇВ 2025

Засновники: Дослідницька служба Верховної Ради України
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Національна юридична бібліотека.
Заснований у 2024 році. Видається щомісяця.
Редакційна колегія: Л. Ваолевська, Н. Іванова, І. Мищак, Ю. Половинчак

**ЗАКОНОДАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ:
ГРОМАДСЬКЕ ОБГОВОРЕННЯ
/ моніторинг інформаційного поля /**

№ 10 (жовтень 2025)

Укладачі:

Н. Іванова (відповідальна за випуск),
О. Гаранін, О. Карашук, С. Юхно.
Адреса редакції: НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна.

Законодавча діяльність в Україні: громадське обговорення / Дослідницька служба
Верховної Ради України, Національна юридична бібліотека НБУВ.
Київ, 2025. Вип. 10

ЗМІСТ

ПУБЛІЧНА ВЛАДА

Порядок проходження державної служби	3
--	---

ПРАВОВА ПОЛІТИКА

Запобігання дискримінації та сексуальним домаганням у Національній поліції України	4
Зміни до Цивільного кодексу України	8
Вчинення кримінальних правопорушень щодо неповнолітніх	10
Інститут повідомлення особі про підозру в кримінальному провадженні	13
Зміни до Цивільного кодексу України щодо захисту прав осіб, визнаних судом недієздатними	16
Зміни до Цивільного процесуального кодексу України щодо захисту прав осіб, визнаних судом недієздатними	17
Рекодифікація книг Цивільного кодексу України	19
Порядок розгляду справ Вищим антикорупційним судом	30
Створення об'єктів права інтелектуальної власності у зв'язку з проходженням особою військової служби	31

ЕКОНОМІЧНА ТА ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА

Врегулювання обороту віртуальних активів в Україні	34
Ринок віртуальних активів	36
Оподаткування доходів банків	38

СОЦІАЛЬНА ТА ГУМАНІТАРНА ПОЛІТИКА

Підтримка сімей з дітьми та створення умов для поєднання батьківства з професійною діяльністю	39
--	----

ГАЛУЗЕВА ПОЛІТИКА

Законопроект «Про звернення»	45
Публічні електронні реєстри	47

Порядок проходження державної служби

Матеріал на сайті «Українська рада бізнесу»

Бізнес-спільнота закликає відновити конкурси на посади державної служби*

З моменту введення військового стану в Україні конкурси на посади державної служби були поставлені на паузу, що створило загрозливу тенденцію для якості персоналу державної служби. Для зміцнення інституційної стійкості України необхідне залучення сильних фахівців для впровадження якісних реформ, які фігурують у багатьох міжнародних зобов'язаннях України.

Фахівці аналітичних центрів та бізнес-асоціацій проаналізували проєкт закону України № 13478-1 «Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення проведення конкурсів та удосконалення порядку вступу, проходження, припинення державної служби», рекомендований комітетом до прийняття у першому читанні, та зазначають таке:

Зазначеним законопроектом запроваджуються позитивні ініціативи, зокрема:

- положення щодо неможливості включення до складу Комісії з питань вищого корпусу державної служби осіб, що обіймають політичні посади, а також щодо заборони втручання у діяльність Комісії, що має наслідком відповідальність, встановлену законом;
- створення резерву з кандидатів, які пройшли конкурс і можуть в подальшому упродовж року бути призначеними на посаду;
- можливість внутрішньої кар'єри для держслужбовців;
- переважне право бути призначеними для кандидатів з числа молоді та ветеранів за умов рівної професійної компетенції;

На думку фахівців УРБ, важливо врахувати нижченаведені зауваження:

- **Сталість проходження державної служби та обмеження свавільних звільнень** – ст. 87 Закону «Припинення державної служби за ініціативою суб'єкта призначення» досі передбачає необґрунтовані звільнення через скорочення посади, зміну структури і штату тощо, – стаття потребує відповідних змін;

- **Строки відновлення конкурсів** – Розділом II «Прикінцевих та перехідних положень» запропоновані строки відновлення конкурсів:

- посади категорії «А» – з 01.06.2026р (з граничним строком для оголошення конкурсу 9 міс);
- посади категорії «Б» – з 01.07.2026р (з граничним строком для оголошення конкурсу 12 міс);
- посади категорії «В» – з 01.09.2026р (з граничним строком для оголошення конкурсу 18 міс).

Зазначене створює можливість невідкриття певних «зайнятих» вакансій більш, ніж 2,5 року, та по суті «узаконює» призначених без конкурсу осіб, з огляду на можливість не оголошувати конкурси до завершення граничних термінів.

Враховуючи вищевикладене, бізнес-спільнота закликає народних депутатів підтримати законопроект № 13478-1 за основу і до другого читання врахувати викладені у листі пропозиції для сприяння ефективній модернізації державного управління в Україні. (<https://urb.org.ua/biznes-spilnota-zaklika%20%94-vidnoviti-konkursi-na-posadi-derzhavno%20%97-sluzhbi/>). – 2025. – 10.).

* Матеріал друкується зі скороченнями, повний текст – за посиланням, що надається в кінці повідомлення

ПРАВОВА ПОЛІТИКА

Запобігання дискримінації та сексуальним домаганням у Національній поліції України

Матеріал на сайті «Асоціація жінок-юристок України «ЮрФем»

Висновок гендерно-правової експертизи законопроекту № 14036 від 12 вересня 2025 року «Про внесення змін до Дисциплінарного статуту Національної поліції України щодо врегулювання питання запобігання випадкам дискримінації за ознакою статі та сексуальних домагань на робочому місці»

Основні положення законопроекту

Проект спрямований на внесення змін до Дисциплінарного статуту Національної поліції України, затвердженого Законом України від 15 березня 2018 року № 2337-VI, в частині:

1. Визначення складовою частиною службової дисципліни запобігання випадкам дискримінації за ознакою статі та сексуальних домагань на робочому місці для всіх працівників/ць поліції (ч. 7, 7 1 ч. 3 ст. 1), а саме: «Службова дисципліна, крім основних обов'язків поліцейського, визначених статтею 18 Закону України «Про Національну поліцію», зобов'язує поліцейського: ... 7) утримуватися від висловлювань та дій, що порушують права людини або *принижують її честь і гідність*; 7¹) не допускати дискримінації, зокрема за ознакою статі, чи сексуальних домагань».

2. Визначення обов'язку керівника/ці в частині підтримання службової дисципліни щодо підлеглих забезпечувати запобігання випадкам дискримінації за ознакою статі та сексуальних домагань на робочому місці (ч. 1 п. 2 1 ст. 3), а саме: «1. Керівник несе відповідальність за дотримання підлеглими службової дисципліни. З метою забезпечення дотримання службової дисципліни керівник зобов'язаний: 2-1) *організовувати службову діяльність із неухильним дотриманням принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків*».

3. Визначення механізму реагування на такі випадки (ч. 2 ст. 15), а саме: «Службове розслідування, пов'язане із дискримінацією за ознакою статі та сексуальним домаганням, проводиться дисциплінарною комісією, до складу якої призначаються по можливості представники обох статей у рівному співвідношенні».

Проект пропонується до прийняття з огляду на необхідність виконання вимог: Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021, та пункту 32 Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 року № 756-р. 29 травня 2023 року було внесено ідентичний за своїм змістом проект про внесення змін до Дисциплінарного статуту Національної поліції України щодо врегулювання питання запобігання випадкам дискримінації за ознакою статі та сексуальних домагань на робочому місці № 9340 від 29 травня 2023 року, проте цей проект було відкликано 17 липня 2025 року. Суб'єктом права законодавчої ініціативи також був Кабінет Міністрів України.

Відповідність принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків

Законопроект № 14036 не містить положень, які суперечили б принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, оскільки:

- не містить дискримінаційних формулювань та не відтворює стереотипів або упереджень щодо ролі жінок і чоловіків у суспільстві;
- не допускає прямої чи непрямої дискримінації, зокрема у ч. 7, ч. 7 1 ч. 3 ст. 1 законопроекту передбачено обов'язок не допускати дискримінації за ознакою статі та сексуальних домагань, що прямо спрямовано на захист прав як жінок, так і чоловіків, і усунення гендерної нерівності;

- сприяє реалізації державної політики у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. У ч. 1 п. 2 1 ст. 3 законопроекту з'являється норма про обов'язок керівництва організовувати службову діяльність із дотриманням принципу рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Це відповідає вимогам Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»;

- є гендерно чутливим, оскільки в ч. 2 ст. 15 законопроекту передбачено, що при розслідуванні випадків дискримінації та сексуальних домагань до складу комісії мають входити представники/ці обох статей у рівному співвідношенні;

- відповідає міжнародним зобов'язанням України (CEDAW, GREVIO, *acquis communautaire* ЄС тощо).

Станом на 2025 рік дані щодо гендерного розподілу у складі Національної поліції та щодо керівних посад у Національній поліції України відсутні. Проте зазначається, що станом на 2023 рік жінки становлять понад 27 % особового складу Національної поліції, крім того, понад 16 % керівних посад у складі Національної поліції обіймають жінки. Тобто жінки становлять трішки більше четвертини складу Національної поліції, що є значною цифрою для професії, яка вважається маскуліною. Наприклад, станом на 2023 рік жінки становили 20,4 % поліцейських у ЄС, а в країнах ЄС відсоток жінок в поліції варіюється за період від 2010-2023 роки від: 43.3 % в Латвії, 41.9 % Литві до 9 % в Португалії. Кожна третя жінка в ЄС зазнавала сексуальних домагань на роботі протягом свого життя¹. В професіях, в яких домінують чоловіки, жінки частіше² зазнають сексуальних домагань та піддаються сексизму. Численні дослідження³ містять аналіз структурних нерівностей та упереджень, які побутують у Національній поліції України, напр.: обмежений доступ до певних посад або напрямків служби, уповільнене просування по службі, упереджене ставлення при доборі на керівні посади, сексуальні домагання та сексизм, труднощі поєднання професійної діяльності з сімейними обов'язками, недостатнє забезпечення умовами служби, адаптація до маскуліного середовища, де домінують традиційні уявлення про «силу». В умовах воєнного стану всі ці нерівності лише посилюються: посилення стресових факторів, зростання навантаження на особовий склад, збільшення кількості випадків насильства. Наразі для протидії й превенції дискримінації та сексуальним домаганням здійснюється низка різних заходів від: розробки Методики протидії дискримінації та сексуальним домаганням у системі Міністерства внутрішніх справ України у 2023 році до проходження станом на липень 2025 року майже 3 тисячами поліцейських та інших співробітників/ць Національної поліції відеокурсу «Гендерна чутливість як елемент корпоративної культури».

Відповідність нормативно-правовим актам України

Проект Закону № 14036 не суперечить:

- Конституції України (ст. 3, ст. 21, ст. 24, ст. 28, ст. 43).
- Кодексу Законів про працю України (ст. 2 1, ст. 3 1, ст. 141, ст. 153).
- Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (ст. 1, ст. 2, ст. 6, ст. 17-18).
- Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (ст. 1-2, ст. 5-6, ст. 9-13, ст. 14-16).
- Закону України «Про Національну поліцію» (ст. 6-8, ст. 10, ст. 18-19).

Відповідність міжнародним стандартам

Проект Закону № 14036 не суперечить:

- Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) від 18 грудня 1979 року (ст. 2-3, ст. 11);
- Загальній декларації прав людини від 10 грудня 1948 року (ст. 1-3, ст. 5, ст. 7, ст. 22-23);
- Міжнародному пакту про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 року (ст. 3, ст. 6-7);

- Пекінській платформі дій від 15 вересня 1995 року (п. 24-28, п. 29);
- Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами від 11 травня 2011 року (ст. 1, ст. 4, ст. 40);
- Конвенції Міжнародній організації праці (МОП) № 190 та Рекомендації МОП № 206 від 21 червня 2019 року;
- Хартії Європейського Союзу про основоположні права від 1 грудня 2009 року (ст. 15, ст. 21, ст. 23);
- Директиві 2004/113/ЄС про впровадження принципу рівного ставлення до чоловіків і жінок у доступі до товарів і послуг та їхньому постачанні від 13 грудня 2004 року;
- Директиві 2006/54/ЄС про реалізацію принципу рівних можливостей та рівного ставлення до чоловіків і жінок у питаннях зайнятості та професій від 5 липня 2006 року;
- Директиві 2000/43/ЄС про імплементацію принципу однакового ставлення до осіб незалежно від расового або етнічного походження від 29 червня 2000 року⁴;
- Директиві 2019/1158/ЄС про баланс між роботою та особистим життям для батьків та опікунів від 20 червня 2019 року;
- Директиві ЄС 2023/970 про посилення застосування принципу рівної оплати за рівну працю або роботу рівної цінності між чоловіками та жінками шляхом забезпечення прозорості оплати праці та механізмів забезпечення дотримання від 10 травня 2023 року;
- Директиві ЄС 2024/1500 про стандарти для органів з питань рівності у сфері рівного ставлення та рівних можливостей між жінками та чоловіками у питаннях зайнятості та професії від 14 травня 2024 року;
- Директиві ЄС 2024/1385 Європейського Парламенту та Ради про боротьбу з насильством щодо жінок та домашнім насильством від 14 травня 2024 року (п. 65, п. 77, ст. 28).

Зауваження

У законопроекті № 14036:

1. В описі механізму службового розслідування відсутні згадки про наявність політики відкритих дверей, яка гарантує безпечне середовище для повідомлення про випадки дискримінації, сексуальних домагань або інших порушень прав людини та заборону будь-яких репресій, переслідувань чи негативних наслідків для осіб, які повідомляють про такі випадки, беруть участь у розслідуванні або підтримують потерпілих від таких дій. Наявність політики відкритих дверей та гарантій захисту від репресій формує культуру довіри всередині Національної поліції України як інституції. Вона сигналізує працівникам/цям, що їхні переживання та досвід мають значення, і що вони можуть без страху повідомляти про порушення. У середовищі, де панує страх перед негативними наслідками, випадки дискримінації та домагань залишаються прихованими.

2. Відсутні вимоги до навчання персоналу, а саме не передбачено обов'язкового навчання поліцейських і в т.ч. керівників/ць щодо запобігання дискримінації (в т.ч. інтерсекційності), сексизму та сексуальним домаганням, а також щодо реагування на такі випадки. Навчання є ключовим інструментом формування усвідомленої поведінки. Без системного підходу до підняття рівня розуміння питань дискримінації, домагань і сексизму працівники/ці можуть не розпізнавати власні упередження та стереотипи, не знати, як реагувати, або навіть несвідомо відтворювати шкідливі практики. Особливо важливо, щоб керівники/ці були навчені не лише реагувати, а й запобігати таким випадкам, адже вони задають тон організаційній культурі.

3. Відсутні вимоги щодо збору, аналізу та оприлюднення статистики про випадки дискримінації та сексуальних домагань у Національній поліції України. Прозора статистика є інструментом підзвітності та контролю. Вона дозволяє виявити системні проблеми, оцінити ефективність заходів реагування та запобігання, а також демонструє готовність організації визнавати реальні виклики та реагувати на них. Відсутність даних створює ілюзію, що проблеми не існують, що суперечить

реальності. Публічне оприлюднення анонімізованої та сегрегованої за статтю статистики сприяє формуванню культури відкритості, відповідальності та постійного вдосконалення.

4. Не передбачено механізмів психологічної підтримки для осіб, які зазнали сексуальних домагань. Надання психологічної підтримки постраждалим від сексуальних домагань є не лише проявом людяності, турботи та відповідає принципам захисту прав людини та забезпечення належних умов праці. Але також є важливими, з огляду на те, що поліцейські часто працюють у стресових, конфліктних ситуаціях або ситуаціях з насильством, що потребує їх психологічної стійкості для виконання своїх посадових обов'язків. Без таких механізмів постраждалі залишаються наодинці з травмою, що може призвести до втрати довіри до інституції, вразливості до стресових чинників, професійного вигорання або звільнення.

Всі вищезгадані зауваження спрямовані на розвиток інституційних механізмів забезпечення гендерної рівності та відповідають кращим європейським практикам, зокрема Рекомендації (2001)10 Комітету Міністрів державам-членам (Європейський кодекс поліцейської етики).

Висновок за результатами проведеної експертизи: законопроект – гендерно чутливий, потребує доопрацювання. Проект закону враховує проблеми гендерної нерівності, дискримінації за ознакою статі чи гендеру в різноманітних проявах, однак потребує врахування низки рекомендацій для його покращення.

Рекомендації

1. Додати до ч. 7, 7¹ ч. 3 ст. 1 законопроекту «не допускати дискримінації у розумінні ч. 1. п. 2 ст. 1 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», зокрема за ознакою статі, чи сексуальних домагань» для того, щоб, згадуючи про один з найпоширеніших видів дискримінації «за ознакою статі», зробити відсилання до ширшого переліку захищених ознак «за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними».

2. Доповнити п. 9 Розділу I «Положення про дисциплінарні комісії в Національній поліції України»: «Не може бути включено до складу дисциплінарної комісії особу, яка (щодо якої): притягувалася до адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, або вчинення сексуального насильства (в т.ч. сексуальних домагань)».

3. Включити в «Положення про дисциплінарні комісії в Національній поліції України» та/або в ч. 6 ст. 14 Закону України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» застереження про те, що «Службове розслідування проводиться на засадах неупередженості, конфіденційності та рівності всіх поліцейських перед законом незалежно від займаної посади, спеціального звання, наявних у них державних нагород та заслуг перед державою. У Національній поліції України діє політика відкритих дверей, яка гарантує безпечне середовище для повідомлення про випадки дискримінації, сексуальних домагань або інших порушень прав людини. Забороняється будь-яка форма репресій, переслідування чи негативних наслідків для осіб, які повідомляють про такі випадки, беруть участь у розслідуванні або підтримують потерпілих від таких дій».

4. Доповнити ч. 1 п. 2² ст. 3 законопроекту: «Організовувати регулярне навчання для всіх працівників поліції щодо запобігання дискримінації, сексуальним домаганням, сексизму та реагування на такі випадки».

5. Доповнити ч. 1 п. 2³ ст. 3 законопроекту: «Вести облік і аналізувати випадки дискримінації та домагань, регулярно оприлюднювати узагальнену статистику (з дотриманням конфіденційності)».

6. Доповнити ч. 1 п. 2⁴ ст. 3 законопроекту: «Забезпечити надання психологічної підтримки особам, які зазнали сексуальних домагань». (<https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2025/10/%D0%92%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BA-%D0%93%D0%9F%D0%95-%E2%84%96-14036.pdf>). – 2025. – 29.10).

Зміни до Цивільного кодексу України

Матеріал на сайті «Центр демократії та верховенства права»

Експертний висновок щодо Проекту Закону про внесення змін до Цивільного кодексу України у зв'язку із оновленням (рекодифікацією) положень книги першої № 14056 від 21.09.2025

ОСНОВНІ ВИСНОВКИ АНАЛІЗУ ПРОЄКТА АКТА

1. Вплив впровадження проєкта акту на правове середовище організацій громадянського суспільства (далі – ОГС):

3 28 серпня 2025 року скасовано Господарський кодекс України та почався перехідний період для впровадження законодавчих ініціатив з оновлення Цивільного кодексу України. Так, у Верховній Раді зареєстровано два законопроекти № 14056 та № 14057, які передбачають рекодифікацію загальних положень та особистих немайнових прав Цивільного кодексу. Вони спрямовані на гармонізацію з європейським законодавством та врахування сучасних викликів і передбачають розширення системи особистих прав, додавання нових медичних, соціальних, інформаційних та цифрових прав, а також адаптацію норм до умов воєнного стану та європейських стандартів. У тому, що стосується цифрових прав, Україна може стати однією з перших юрисдикцій світу, яка адаптує своє цивільне законодавство до умов поточного технологічного розвитку суспільства.

Відзначимо, що необхідність внесення комплексних змін до Цивільного кодексу була предметом до суспільного обговорення до повномасштабного вторгнення. Робота над цими змінами навіть під час війни свідчить про стійкість демократичних інституцій в країні і безперервність правових реформ, необхідних для нормального функціонування економіки та здійснення цивільно-правових відносин. За умов ретельного і чіткого формулювання правових норм, рекодифікація може мати позитивний вплив на розвиток громадянського суспільства. Серед іншого, позитивна динаміка може виникнути завдяки наступним положенням:

1. На рівні Цивільного кодексу пропонується закріпити поняття дитини, зокрема, право малолітніх дітей (діти до 14 років) на участь у дитячих громадських організаціях. Наразі питання участі дітей у створенні та участі в роботі громадських об'єднань регулюється спеціальними ЗУ «Про громадські об'єднання» та ЗУ «Про основні засади молодіжної політики».

2. Зміни до статті 37 ЦК України пропонують визначити перелік прав особи з обмеженою цивільною дієздатністю, серед яких, зокрема, право на членство в громадській організації. Чинна норма ЦК України визначає лише загальне право таких осіб на здійснення дрібних побутових правочинів.

Водночас, відзначаємо наступні положення, які необхідно доопрацювати із залученням експертного середовища з метою забезпечення чіткості формулювань:

1. Пропонується запровадження нової статті «Стаття 78-1 «Фахівець із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб». Юридичний статус таких осіб має бути визначено законодавством. У випадку ухвалення відповідних рамкових норм, важливо забезпечити залучення організацій громадянського суспільства, які представляють інтереси ветеранської спільноти, до процесу розробки такого законодавства та узгоджувати нове законодавство з діючими нормами законодавства в сфері надання соціальних послуг.

2. Деякі технічні зміни пропонуються до визначення непідприємницьких товариств на здійснення підприємницької діяльності (стаття 86). Саме на 86 статтю ЦК України посилалися ОГС та Мінфін в листі з роз'ясненням щодо права громадських об'єднань на здійснення підприємницької діяльності. Важливо, аби спрощене формулювання не мало негативного впливу на практику реалізації інструменту соціального підприємництва через зміну позиції ДПС в трактуванні вищезгаданого роз'яснення Мінфіну.

3. Також, пропонується зміни (Стаття 110-1 ЦК України), які визначають, що *«До ліквідації філій, представництв іноземної держави застосовуються положення цього Кодексу про ліквідацію юридичної особи, якщо інше не випливає із суті відносин»*. Відповідне формулювання створює деяку невизначеність, адже, виглядає так, що в тексті упущено частину формулювання, а саме: *«До ліквідації філій, представництв юридичної особи, створеної відповідно до законодавства іноземної держави застосовуються положення цього Кодексу про ліквідацію юридичної особи, якщо інше не випливає із суті відносин»*. В іншому випадку норма звучатиме як така, що регулює порядок припинення консульств, посольств та місій іноземних держав в Україні.

2. Ризики прийняття проєкта акта для діяльності ОГС:

Одним з ризиків для функціонування ОГС є наступний: проєктом пропонується введення поняття «значного правочину» який може здійснюватися лише 3/4 голосів Загальних зборів товариства (а отже, й громадського об'єднання). Йдеться про операції, якщо вартість майна, робіт або послуг, що є предметом такого правочину, перевищує десять відсотків вартості чистих активів товариства відповідно до останньої затвердженої річної фінансової звітності. Таке формулювання може бути проблемним для реалізації громадськими об'єднаннями, та спричинити необхідність скликання Загальних зборів членів занадто часто. Чинна норма ЦК України встановлює аналогічні вимоги для правочинів, що становлять 50 і більше відсотків майна товариства.

Відзначимо також, що нова редакція ЦК пропонує ввести серед підстав виникнення, зміни, зупинення, поновлення, припинення цивільних прав та обов'язків також додаткові підстави (ч. 2 ст. 11 нової редакції ЦК):

4) безпідставне збагачення;

5) рятування життя та здоров'я фізичної особи, майна фізичної або юридичної особи;

6) створення загрози життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичної особи;

На погляд експертів, пропозиція включення пунктів 4 та 6 не є необхідною, адже вони відносяться до сфери регулювання кримінального права, і будуть стосуватись цивільного права тільки в разі настання шкоди та у правовідносинах пов'язаних з її відшкодуванням або компенсацією.

Що стосується пункту 5, то на нашу думку він створює ситуацію правової невизначеності, оскільки не зрозуміло, які правовідносини можуть виникати від фактичного відвернення нанесення шкоди, адже в такому випадку зберігається попередній стан речей. Будь-яка правова невизначеність потенційно несе в собі загрози для тих, хто оперує в сфері її наявності, в даному випадку – для волонтерів та організацій, які залучають волонтерів, які часто рятують майно, життя та здоров'я фізичних та юридичних осіб в умовах триваючої війни.

Також неузгодженим з засадами кримінального права вбачається ч.3 ст. 15 нової редакції ЦК, яка пропонує, щоб кожна особа мала право використовувати у разі виникнення реальної загрози порушення свого цивільного права та/або охоронюваного законом інтересу засоби протидії, які не заборонені цим Кодексом та узгоджуються з доброзвичайністю (*boni mores*). Засадами кримінального права (ст. 36 ККУ) встановлюються межі необхідної самооборони, яка також по суті є захистом ряду немайнових і майнових цивільних прав, і відповідно пропонована редакція ч.3 ст.15 її не враховує. Ця норма потенційно ускладнює роботу правозахисних організацій, відповідно, потребує окремого аналізу на предмет дотримання та захисту прав людини.

3.Пропозиції та рекомендації:

Зважаючи на важливість і актуальність рекодифікації Цивільного кодексу України, а також зважаючи на те, що вона відбувається в умовах повномасштабного вторгнення РФ в Україну, велику увагу необхідно приділити чіткості формулювань для уникнення порушення принципу правової визначеності та принципу легітимності очікувань громадян. Деякі з положень проєкту закону потребують оцінки ризиків впровадження. Однозначно, всі положення, які застосовуватимуться для регулювання створення та припинення ОГС потребуватимуть пост законодавчого контролю для уникнення непередбачуваних наслідків у вигляді блокування чи ускладнення роботи ОГС.

За результатами попереднього аналізу, пропонуємо опрацювати текст законопроекту для запобігання ризиків, описаних в п.2 цього висновку. Зважаючи на те, що перехідний період триватиме три роки, протягом якого деякі положення скасованого Господарського кодексу залишаються чинними, є час для проведення парламентом ґрунтовних публічних консультацій з метою доопрацювання положень запропонованих змін до Цивільного кодексу.

Альтернативні проекти: наразі відсутні.

(https://drive.google.com/file/d/1XILRucLoMV3JoeW0NhLjs3sTvNp_djWt/view). – 2025. – 30.09).

Вчинення кримінальних правопорушень щодо неповнолітніх

Матеріал на сайті «Юридична Газета online»

Про автора: Дмитро Корнійчук, адвокат АО «Barristers»

Репресія vs. превенція: критичний аналіз законопроекту № 14124

Законопроект № 14124 від 16.10.2025 (далі – Проект Закону) спрямований на посилення відповідальності за тяжкі та особливо тяжкі злочини проти дітей (умисне вбивство, тяжкі тілесні ушкодження, сексуальні злочини). За ці діяння пропонують застосовувати максимальну санкцію статті у вигляді довічного позбавлення волі.

Суспільна потреба в таких змінах продиктована зростанням резонансних справ, що шокують суспільство. 24.10.2025 ювенальні прокурори скерували до суду обвинувальний акт щодо експедагога з Київщини, якому інкримінують сексуальне насильство над трьома 12-річними учнями та виготовлення дитячої порнографії (ч. 4, 6 ст. 153 та ч. 3 ст. 301-1 Кримінального кодексу України (далі – КК)), за що йому загрожує довічне позбавлення волі. Цей та подібні випадки, включно зі статистикою (за 19 місяців 531 дитина постраждала від сексуального насильства, 67 стали жертвами вбивств), підтверджують критичну необхідність посилення захисту, водночас ставлячи під сумнів виключно репресивну відповідь Законодавця ([вебпосилання](#)).

Критичний аналіз пояснювальної записки та обґрунтування

У розділі 1 «Обґрунтування» до Проекту Закону досить сухо описано причини посилення санкцій, але зовсім не приділено уваги іноземному досвіду подолання рецидивів, питанню відшкодування шкоди потерпілим, індивідуалізації покарань та виявленню першопричин вчинення цих видів злочину.

Прийняття на законодавчому рівні законів-штампів є небезпечною практикою, яка повністю йде всупереч конституційним принципам. Відповідно до абз. 2 ст. 61 Конституції України, юридична відповідальність особи має індивідуальний характер. Безумовне довічне позбавлення волі для широкого спектра злочинів порушує принцип індивідуалізації та унеможливорює оцінку ступеня суспільної небезпеки та мотивів вчиненого.

У абз. 3 п.п. 2.2. п. 2 мотивувальної частини рішення Конституційного Суду України від 16.09.2020 року № 11-р/2020 сформовано базовий алгоритм, яким повинен користуватися парламент: «Законодавець може ухвалювати законодавчі акти виключно на розвиток конституційних приписів, конкретизуючи та деталізуючи їх; це означає, що Верховна Рада України, запроваджуючи законодавче регулювання, не може допускати довільного їх застосування».

Порівняльний аналіз запропонованих змін: поверхневий підхід законодавця

Наприклад, законодавець хибно стверджує, що в чинній редакції нібито відсутня відповідна санкція за ст. 115 КК щодо дитини. Насправді умисне вбивство малолітньої або неповнолітньої особи має кваліфікуватися за ч. 2 ст. 115 КК. Злочин, вчинений щодо дитини, є також обставиною, що обтяжує покарання відповідно до ст. 67 КК ([вебпосилання](#)).

Нижче наведено порівняння деяких санкцій статей та запропонованих змін у Проекті Закону, але з урахуванням кваліфікації діянь за злочини, вчинені проти дітей:

ст. КК	Діяння	Чинні норми щодо покарання	Запропонована міра
115	Умисне вбивство неповнолітнього (кваліфікація за ч. 2)	від 10 до 15 р. або довічне позбавлення волі	<u>Довічне позбавлення волі</u>
120	Доведення до самогубства	від 7 до 10 р.	від 10 до 15 р.
121	Умисне тяжке тілесне ушкодження неповнолітнього (кваліфікація за ч. 2)	від 5 до 8 р.	<u>Довічне позбавлення волі</u>
122	Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження	до 3 р.	від 5 до 10 р.
152–156	Зґвалтування, сексуальні дії, розбещення	від 5 до 15 р.	<u>Довічне позбавлення волі</u>
303	Сутенерство щодо неповнолітніх	від 8 до 15 р.	<u>Довічне позбавлення волі</u>

Запропоноване довічне позбавлення волі за сексуальне насильство над неповнолітніми відповідає міжнародним тенденціям максимальної кримінальної відповідальності.

Однак такий підхід не усуває першопричин, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень у цій категорії справ. Звернемося до міжнародного досвіду щодо варіантів розв'язання цієї проблематики в майбутньому.

Міжнародний досвід запобігання злочинності

Рада Європи у своїх документах, що стосуються Конвенції про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція), наголошує на превентивних заходах. Ефективна боротьба зі статевими злочинами проти неповнолітніх базується не лише на суворих покараннях, а й на доказових, структурованих лікувальних програмах.

Ці програми мають на меті зміну кримінального мислення та мінімізацію ризику рецидиву. Водночас безпека жертв завжди є найвищим пріоритетом (вебпосилання).

Превентивні заходи для імплементації

Необхідно ввести норми, які зроблять лікувальні та корекційні програми обов'язковим елементом виконання покарання для осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи, життя та здоров'я дітей.

Варіант імплементації	Суть механізму
Зміни до Кримінально-виконавчого кодексу (далі – КВК) та КК	Ввести поняття «Комплексна психокорекційна програма для сексуальних кривдників» як обов’язковий захід.
Умовне звільнення як стимул	Зробити успішне проходження такої програми однією з обов’язкових умов для розгляду питання про умовно-дострокове звільнення або заміну невідбутої частини покарання більш м’яким.
Програми, засновані на доказах (RNR)	Законодавчо вимагати, щоб програми ґрунтувалися на науково-доведених підходах (що працюють за принципами Ризику-Потреби-Чутливості – RNR), а не на формальних виховних заходах.
Регулювання медичних заходів	Удосконалити норми щодо добровільного застосування медикаментозних (хімічних) заходів, які зменшують лібідо, для осіб з високим ризиком рецидиву, але виключно за рішенням суду, медичними показаннями та з повною інформованою згодою засудженого.
Спеціалізований Реєстр сексуальних кривдників	Створити публічний (з урахуванням міжнародних стандартів приватності) або закритий (для правоохоронних органів) реєстр осіб, засуджених за статеві злочини проти дітей.
Розширення повноважень пробації	Надати службі пробації право встановлювати додаткові обмеження після звільнення: заборона проживати поруч зі школами/дитсадками, обмеження на використання Інтернету, заборона працювати на посадах, пов’язаних із дітьми, моніторинг життя, психологічна підтримка.

Запровадження комплексних програм (RNR) та розширення пробації вимагатиме значних фінансових та кадрових інвестицій, але це є менш затратним у довгостроковій перспективі, ніж ліквідація наслідків рецидиву.

Висновки

Репресивний підхід, що домінує у Проєкті Закону № 14124, є, на жаль, лише інформаційним шумом, спрямованим на заспокоєння обуреного суспільства, а не на справжній захист найуразливіших. Жорстокість покарання ніколи не дорівнює ефективності запобігання. Залишаючи за собою право на максимальне покарання, Держава не має права зупинятися, ігноруючи першопричини та ризик рецидиву.

Сьогодні, коли Україна бореться за своє європейське майбутнє, наш обов'язок – захистити дитину не лише від злочину, а й від ризику його повторення. Недостатньо просто «заховати» злочинця, необхідно змінити його мислення. (<https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/represiya-vs-prevensiya-kritichniy-analiz-zakonoproektu-14124.html>). – 2025. – 29.10).

Інститут повідомлення особі про підозру в кримінальному провадженні

Матеріал на сайті «Юридична Газета online»

Про автора: Михайло Яковчук, адвокат АО «Barristers»

Зміни до КПК щодо повідомлення особи про зміну раніше повідомленої (підозри): що не так у новому законопроєкті

29 вересня 2025 року народний депутат Юрченко О. М. подав до Верховної Ради України законопроєкт № 14085) про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо необхідності повідомлення особи про зміну раніше повідомленої (підозри) за умови виділення матеріалів кримінального провадження.

Проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо необхідності повідомлення особи про зміну раніше повідомленої (підозри) за умови виділення матеріалів кримінального провадження» (далі – проєкт Закону) розроблено для забезпечення однозначності правового регулювання повідомлення про підозру в окремих випадках, а також права особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, на повідомлення про нову підозру або про зміну раніше повідомленої підозри особі у разі виділення матеріалів досудового розслідування щодо одного або кількох кримінальних правопорушень в окреме провадження.

Автор проєкту Закону мав на меті забезпечити права особи, яка перебуває в статусі підозрюваного, бути належним чином проінформованим про номер кримінального провадження, в якому проводиться досудове розслідування і їй повідомлено про підозру.

Попри позитивні наміри автора законопроєкту, в разі його прийняття в запропонованій редакції в законодавстві не буде забезпечено однозначності правового регулювання повідомлення про підозру, зокрема, через наявні колізії в законодавстві, а також лексичні помилки тексту законопроєкту.

Як є станом на зараз?

Відповідно до статті 217 КПК України в разі необхідності матеріали досудового розслідування щодо одного або кількох кримінальних правопорушень можуть бути виділені в окреме провадження, якщо одна особа підозрюється у вчиненні кількох кримінальних правопорушень або дві чи більше особи підозрюються у вчиненні одного чи більше кримінальних правопорушень.

Водночас положення КПК України не передбачено імперативної норми щодо необхідності повідомлення особі про нову підозру або про зміну раніше повідомленої підозри лише за умови виділення матеріалів кримінального провадження в порядку ст. 217 КПК України.

У результаті підстав для вручення особі нового повідомлення про підозру або зміну попередньої в межах виділеного кримінального провадження в органу досудового розслідування немає.

Що пропонується?

Проектом Закону пропонується внести зміни до Кримінального процесуального кодексу України та встановити, що в разі виділення матеріалів досудового розслідування щодо одного або кількох кримінальних правопорушень в окреме провадження особам, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення, вручається повідомлення про нову підозру або про зміну раніше повідомленої підозри.

Правові наслідки прийняття законопроекту

Попри бажання автора довести необхідність прийняття цього законопроекту, а також його винятковість у врегулюванні ряду питань, варто зазначити наступне.

Апаратом Верховної Ради України розроблені й прийняті Правила оформлення проєктів законів та основні вимоги законодавчої техніки (методичні рекомендації). Ці методичні рекомендації розроблено з метою уніфікації написання проєктів законів та дотримання вимог законодавчої техніки при підготовці законопроектів про внесення змін до чинних законодавчих актів.

Кожен законопроект має назву, яка є складовою частиною офіційного тексту закону. У назві закону стисло (в кількох словах) викладається зміст закону. Для цього використовуються інформативні поняття, які дозволяють розпізнати предмет, що регулюється цим законом.

З назви проєкту Закону «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо необхідності повідомлення особи про зміну раніше повідомленої (*пропущено слово – «підозри»*) за умови виділення матеріалів кримінального провадження» не можна зрозуміти зміст законопроекту через допущену лексичну помилку, а саме пропущене ключове слово «підозри».

Схожа лексична помилка допущена і в самому тексті законопроекту. Так, ним пропонується: частину першу статті 276 (КПК України) доповнити пунктом 4 такого змісту: «4) виділення матеріалів кримінального провадження в порядку (*пропущено слово – «передбаченому»*) статтею 217 цього Кодексу.»

Однак найбільша проблема законопроекту полягає не лише в лексичних помилках, а в пропозиції автора щодо обов'язкового вручення повідомлення про зміну раніше повідомленої підозри **лише** в одному випадку: в разі виділення матеріалів досудового розслідування щодо одного або кількох кримінальних правопорушень в окреме провадження.

Право на виділення матеріалів досудового розслідування щодо одного або кількох кримінальних правопорушень в окреме провадження надано виключно прокурору. Крім цього, процесуальне рішення прокурора про виділення матеріалів досудового розслідування не підлягає оскарженню.

Однак на практиці прокурори часто виходять за рамки своїх повноважень, закріплених в ч. 3 ст. 217 КПК України, й виділяють матеріали досудового розслідування щодо невідстановлених слідством осіб у новостворені провадження.

Найчастіше прокурори ухвалюють такі рішення в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, вчинених двома і більше особами, з яких частину осіб не вдалося встановити, станом на момент виділення матеріалів досудового розслідування. Такий підхід тлумачення прокурорами положень ч. 3 ст. 217 КПК України є помилковим, що призводить до визнання недопустимими всіх доказів, які виділяються в окреме провадження.

Єдиний правильний алгоритм дій прокурорів при необхідності зберегти для проведення подальшого досудового розслідування матеріали кримінального провадження щодо невідстановлених слідством осіб – це виділяти в окреме провадження лише ті матеріали, в яких вже є один чи декілька підозрюваних, а інші матеріали залишати в первісному («материнському») кримінальному провадженні.

Однак ще однією проблемою виділення матеріалів досудового розслідування в окреме провадження залишається використання прокурорами вказаних положень КПК для процесуальних

маніпуляцій і приховання доказів, які можуть бути використані стороною захисту на користь підозрюваного чи виправдовують підозрюваного.

Відповідно до вимог ч. 2 ст. 9 КПК України прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий зобов'язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень.

Аналогічні положення закріплені й у ч. 5 ст. 223 КПК України, а саме в разі отримання під час проведення слідчої (розшукової) дії доказів, які можуть вказувати на невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, слідчий, прокурор зобов'язаний провести відповідну слідчу (розшукову) дію в повному обсязі, долучити складені процесуальні документи до матеріалів досудового розслідування та надати їх суду у випадку звернення з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Водночас на практиці прокурори ігнорують вказані вимоги Закону, а перед відкриттям сторони захисту матеріалів досудового розслідування (в порядку виконання вимог ст. 290 КПК України) виділяють в окреме провадження лише ті матеріали досудового розслідування, які, на переконання прокурора, не можуть бути використані стороною захисту як доказ невинуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення.

Усі інші докази, які є «не зручними» для прокурора, залишаються в первісному («материнському») кримінальному провадженні, не відкриваються стороні захисту в порядку виконання вимог ст. 290 КПК України, і на них поширюється таємниця досудового розслідування.

Ось ця проблема має насамперед бути вирішена законодавцем для того, щоб в учасників кримінального провадження були рівні права і можливості щодо надання суду доказів.

Повертаючись до запропонованих законопроектів змін (які є безумовно корисними для сторони захисту, оскільки надають можливість знати, в якому кримінальному провадженні особа має статус підозрюваного і набуває відповідних прав), потрібно зазначити, що номер кримінального провадження змінюється не лише при виділенні матеріалів досудового розслідування. Так, при об'єднанні матеріалів досудового розслідування кримінальне провадження отримує спільний номер того провадження, яке було раніше за часом зареєстровано в Єдиному реєстрі досудових розслідувань.

Водночас положеннями КПК України не передбачено імперативної норми щодо необхідності повідомлення особі про нову підозру або про зміну раніше повідомленої підозри за умови об'єднання матеріалів кримінального провадження в порядку, передбаченому статтею 217 КПК України та зміни номера кримінального провадження, внесеного до ЄРДР.

Отже, у випадку об'єднання матеріалів кримінального провадження, коли змінюється номер кримінального провадження, сторона захисту залишається непроінформованою про такі дії прокуратури й про те, що номер кримінального провадження, зазначений у тексті повідомлення про підозру, не відповідає Єдиному реєстру досудових розслідувань, що може призвести до негативних наслідків як для сторони захисту, так і для слідчих суддів.

У результаті прийняття цього законопроекту має позитивну складову щодо забезпечення проінформованості осіб, які мають статус підозрюваних про зміну номера кримінального провадження. Однак загалом законопроект потребує доопрацювання для усунення лексичних помилок у його тексті та необхідності охоплення процедури зміни повідомлення про підозру також і при об'єднанні матеріалів досудового розслідування.

Не зайвою для усунення наявних процесуальних маніпуляцій буде пропозиція закріпити в статті 290 КПК України обов'язок прокурора надавати стороні захисту копії матеріалів

досудового розслідування, які залишаються в первісному кримінальному провадженні, з одночасним наданням прокурором письмового дозволу стороні захисту на розголошення таких відомостей виключно в межах судового розгляду кримінального провадження, яке виділено в окреме провадження та скеровується до суду. (<https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/zmini-dokpk-shchodo-povidomlennya-osobi-pro-zminu-ranishe-povidomlenoyi-pidozri-shcho-ne-tak-u-novo.html>). – 2025. – 14.10).

Зміни до Цивільного кодексу України щодо захисту прав осіб, визнаних судом недієздатними

Матеріал на сайті «Національна асоціація адвокатів України»

Зауваження та пропозиції до проєкту Закону України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо вдосконалення захисту прав осіб, визнаних судом недієздатними» (реєстр. № 13354 від 09.06.2025)

Національна асоціація адвокатів України провела правовий аналіз проєкту Закону України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо вдосконалення захисту прав осіб, визнаних судом недієздатними» (реєстр. № 13354) (далі – проєкт Закону), за результатами якого вважає за доцільне висловити такі зауваження та пропозиції.

1. У проєкті Закону пропонується розширити коло суб'єктів, яким надано право звернення до суду із заявою про поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, яку було визнано недієздатною, шляхом включення до такого переліку безпосередньо фізичної особи, визнаної недієздатною, членів її сім'ї та адвоката.

У частині 2 статті 41 ЦК України встановлено, що недієздатна фізична особа не має права вчиняти будь-якого правочину, а відповідно до частини 1 статті 59 ЦПК України права, свободи та інтереси недієздатних фізичних осіб захищають у суді їхні опікуни чи інші особи, визначені у законі.

Тобто національне законодавство фактично позбавляє недієздатну особу можливості самостійно ухвалювати рішення щодо реалізації своїх суб'єктивних прав. Така особа перебуває в повній залежності від опікуна, який здійснює представництво її інтересів та ухвалює рішення від її імені та в її інтересах.

Тож, висловлюючи свою загальну позитивну оцінку законодавчій ініціативі, водночас наголошуємо на необхідності узгодження пропонованих змін з нормами чинного законодавства, які обмежують можливість недієздатної особи вчиняти правочини. До моменту такого узгодження пропозиції у законопроекті суперечать законодавству України, а їх прийняття є неприпустимим.

Водночас зазначимо, що у Законі України «Про безоплатну правничу допомогу» на сьогодні передбачено можливість особистого звернення за наданням безоплатної правничої допомоги визнаної судом недієздатної особи щодо питань, звернення з якими до суду їм дозволяється. На практиці ж недієздатні особи з тих чи інших причин вкрай рідко звертаються до суб'єктів надання безоплатної правничої допомоги, що в умовах неможливості укладення ними договору про надання правничої допомоги фактично позбавляє їх належного захисту своїх прав та інтересів.

З огляду на це висловлюємо пропозицію щодо внесення змін до процесуального закону, які передбачатимуть можливість суду за власною ініціативою залучати адвоката або працівника центру з надання безоплатної правничої допомоги, який надає безоплатну вторинну правничу допомогу, для забезпечення прав і свобод недієздатної особи під час розгляду справи про поновлення її дієздатності.

Вищезазначені зауваження та пропозиції стосуються також законодавчої ініціативи щодо розширення кола осіб, уповноважених ініціювати звільнення опікуна.

2. У проєкті Закону ініціюється запровадження контролю за здійсненням опіки та піклування над недієздатними особами та особами, цивільна дієздатність яких обмежена.

Забезпечення прав недієздатних осіб та осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, має становити предмет особливої уваги держави, зважаючи на вразливий статус такої категорії осіб. Чинне законодавство має встановлювати ефективні запобіжники неналежного виконання опікунських обов'язків та зловживань опікунами правами, у тому числі майновими.

У Правилах опіки та піклування, затверджених у наказі Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України № 34/166/131/88 від 26.05.1999 (далі – Правила), передбачено, що контроль за діяльністю опікунів і піклувальників здійснюється органами опіки та піклування із залученням громадськості шляхом планових відвідувань осіб, які перебувають під опікою (піклуванням). При цьому також встановлений обов'язок опікунів (піклувальників) подавати щороку до органів опіки та піклування звіт про свою діяльність за минулий рік щодо захисту прав та інтересів підопічних, у тому числі щодо збереження належного їм майна та житла.

Водночас положення Правил є застарілими та не відповідають сучасним потребам правового регулювання у сфері опіки та піклування. За таких обставин органи опіки та піклування не здійснюють покладені на них обов'язки контролю за діяльністю опікунів і піклувальників, що і становить основну проблематику означеного питання.

Зауважимо, що пропонована редакція статті передбачає дискреційні повноваження суду щодо встановлення контролю за діяльністю опікуна або піклувальника. Тож фактично можливість здійснення органом опіки та піклування такого контролю обмежується випадками, коли існує відповідне судове рішення. Такий підхід не забезпечує належного рівня захисту прав осіб, визнаних судом недієздатними або дієздатність яких обмежена. Натомість пропонуємо належним чином врегулювати здійснення опіки та піклування шляхом розроблення відповідного закону, який, зокрема, встановлюватиме процедуру належного контролю за діяльністю опікуна або піклувальника. (https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/ZP_13354.pdf). – 2025. – 21.10).

Зміни до Цивільного процесуального кодексу України щодо захисту прав осіб, визнаних судом недієздатними

Матеріал на сайті «Національна асоціація адвокатів України»

Зауваження та пропозиції до проєкту Закону «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо вдосконалення захисту прав осіб, визнаних судом недієздатними» (реєстр. № 13355 від 09.06.2025)

Національна асоціація адвокатів України провела правовий аналіз проєкту Закону України «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо вдосконалення захисту прав осіб, визнаних судом недієздатними» (реєстр. № 13355) (далі – проєкт Закону), за результатами якого вважає за доцільне висловити такі зауваження та пропозиції.

1. У проєкті Закону пропонується виключити заклади з надання психіатричної допомоги з переліку суб'єктів, які можуть подати заяву про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи або про визнання фізичної особи недієздатною.

Запропонована ініціатива щодо такого звуження переліку заявників має бути переглянута з огляду на положення законодавства, яке визначає роль медичних закладів при вирішенні питань дієздатності особи.

Так, у Законі України «Про психіатричну допомогу» (далі – Закон) медичні працівники закладів з надання психіатричної допомоги наділені широким колом повноважень щодо захисту прав осіб, які потребують психіатричної допомоги, зокрема правом подання до суду:

– заяви про госпіталізацію особи, яка страждає на психічний розлад до закладу з надання психіатричної допомоги в примусовому порядку на підставі статті 14 Закону;

– заяви про продовження, зміну або припинення застосування примусових заходів медичного характеру, які застосовуються за рішенням суду у випадках та в порядку, встановлених у Кримінальному та Кримінальному процесуальному кодексах України на підставі статті 19 Закону.

Крім того, на підставі статті 15 Закону власник психіатричного закладу або уповноважений ним орган має право на оскарження в суді рішення органу опіки та піклування в разі виявлення комісією лікарів-психіатрів порушень органом опіки та піклування прав особи віком до 14 років (малолітньої особи) та особи, визнаної у встановленому законом порядку недієздатною, допущених органом опіки та піклування.

З огляду на наявну судову практику, яка підтверджує непоодинокі випадки неналежного виконання органами опіки та піклування своїх функцій щодо осіб, які потребують опіки та піклування, зокрема несвоєчасного встановлення опіки та призначення опікуна недієздатною особою, збереження можливості закладів з надання психіатричної допомоги звертатися до суду із заявою про недієздатність, є цілком виправданим.

2. У проєкті Закону пропонується доповнити положення про розгляд справ про поновлення цивільної дієздатності фізичної особи.

Пропонується усунути техніко-юридичні недоліки та здійснити виклад норми відповідно до логічної послідовності юридичних дій – спочатку обмеження цивільної дієздатності фізичної особи чи визнання фізичної особи недієздатною, а вже після цього поновлення цивільної дієздатності фізичної особи.

3. У проєкті Закону передбачається скасування фіксованого дворічного строку дії судового рішення про визнання фізичної особи недієздатною та його визначення судом з урахуванням рекомендацій щодо тривалості психічного розладу, викладених у висновку судово-психіатричної експертизи.

Безумовно, запровадження механізму індивідуального визначення строків недієздатності для кожної особи, яка страждає на психічний розлад, є доцільним.

Підтримуючи законодавчу ініціативу, зауважимо, що у пропонованій редакції норми вбачається некоректне використання формулювання «рекомендації щодо тривалості психічного розладу», яке може мати наслідком неоднозначне його тлумачення та ускладнити правозастосовну практику. Доцільно замінити зазначене формулювання на таке, що відповідатиме медичній термінології та відображатиме реальний зміст висновку судово-психіатричної експертизи.

І все ж така редакція проєкту Закону також вимагає внесення відповідних змін до регулятивних норм щодо організації та проведення судово-психіатричної експертизи.

Враховуючи зазначене, буде доцільним встановлення обов'язковою вимогою для експертного висновку зазначення інформації про строковий або безстроковий характер перебігу психічного захворювання, а також імовірний граничний строк, із закінченням якого може бути подано клопотання про продовження дії рішення суду про визнання фізичної особи недієздатною.

3. У проєкті Закону передбачається доповнення підстав для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами.

Як визначено у пояснювальній записці до проєкту Закону, запропоновані зміни спрямовані на узгодження національного законодавства із принципами поваги до гідності, особистої автономії та правосуб'єктності кожної людини, включаючи осіб, які визнані недієздатними, і створення ефективної системи їх підтримки в реалізації своїх прав.

Визнання фізичної особи недієздатної здійснюється з урахуванням висновку судово-психіатричної експертизи, який підтверджує наявність психічного розладу, що позбавляє особу здатності усвідомлювати свої дії та керувати ними. Судово-психіатрична експертиза проводиться під час розгляду судом відповідної категорії справ та передбачає медичне дослідження психічного стану особи. При цьому висновки експертів ґрунтуються на спеціальних знаннях у сфері медицини та не можуть враховувати змісту чи наявності судових рішень.

Тож пропозиції в частині доповнення переліку підстав для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами не відповідають предмету правового регулювання проекту Закону та є нерелевантними.

Зауважимо, що положення законодавства вже передбачають можливість перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами, якщо скасовується судове рішення, яким встановлено обставини, що були враховані під час ухвалення судового рішення, яке є об'єктом перегляду за нововиявленими обставинами. Тож вбачається, що пропонується зміна не формує нових правових механізмів, а лише дублює існуюче регулювання, що є недоцільним. (https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/ZP_13355.pdf). – 2025. – 21.10).

Рекодифікація книг Цивільного кодексу України

Матеріал на сайті «Національна асоціація адвокатів України»

Зауваження та пропозиції Національної асоціації адвокатів України до проекту Закону «Про внесення змін до Цивільного кодексу України у зв'язку із оновленням (рекодифікацією) положень книги першої» (реєстр. № 14056 від 21.09.2025) та до проекту Закону «Про внесення змін до Цивільного кодексу України у зв'язку із оновленням (рекодифікацією) положень книги другої» (реєстр. № 14057 від 21.09.2025)

Національною асоціацією адвокатів України було опрацьовано проекти зазначених законів України (далі – Законопроекти). НААУ наголошує на надзвичайно стислих термінах підготовки цих зауважень, що не дозволило здійснити більш глибокий та всесторонній аналіз Законопроектів.

За результатами проведеного правового аналізу Законопроектів, вважаємо за доцільне висловити такі зауваження до нього.

НААУ вважає правильним і доцільним оновлення Цивільного кодексу України, запровадження підходів до правового регулювання, які відповідають викликам часу.

В той же час, НААУ вважає за необхідне висловити свої зауваження та пропозиції, які допоможуть більш вдало застосовувати нові правила на практиці, а також будуть сприяти становленню єдиної судової практики та передбачуваності у вирішенні спорів для сторін. Наводимо текст запропонованих змін та свої зауваження щодо них.

1) Щодо тексту преамбули

Законопроектом пропонується доповнити преамбулу словосполученням такого змісту:

«визнаючи, що особисті права закладають підвалини приватного (цивільного) права, а їх прояви є еманацією гідності та автономії людини»

Вважаємо, що основоположним правилом законотворчості є створення тексту такого змісту, який складається із загальноновживаних слів, не вимагає додаткових пошуків та роз'яснень та зрозумілий людині з середньою освітою.

Слово «еманація» не належить до таких слів. Створення тексту, в якому є безліч незнайомих слів, закладає вороже ставлення до тексту, оскільки невідоме завжди викликає ворожість та агресію.

Пропонуємо: *«визнаючи, що особисті права закладають підвалини приватного (цивільного) права, які засновані на гідності людини та незалежності її волі».*

Законопроектом пропонується таке словосполучення: *«визначаючи роль цього Кодексу у сприянні інтеграції України до Європейського Союзу, відрядженні (дерадянзації) національного законодавства та адаптації приватного (цивільного) права до викликів майбутнього»*

Радянський Союз як держава розпався у 1991 році, тобто 34 роки тому. Звісно, що пам'ять про нього буде жити ще роками. Але, на наше глибоке переконання, визначення вектору «до Європи» і відсутність згадки про СРСР буде сприяти якнайшвидшому забуттю радянського періоду в історії України.

Пропонуємо: замінити *«відрядженні (дерадянзації)»* на *«покращення»*.

2) Щодо ст. 4 проекту ЦК України

Законопроектом пропонується викласти ч. 4 ст. 4 в такій редакції: *«4. Колізії між нормами права, що виникають в актах цивільного законодавства, усуваються з урахуванням вимог Закону України «Про правотворчу діяльність»»*

Вважаємо, що Закон України «Про правотворчу діяльність» містить 71 статтю, а тому відсутність чіткої вказівки на норму буде ускладнювати пошук. Крім того, така відсилка фактично робить Закон частиною Кодексу, який є нормативно-правовим актом вищої дії, що є неправильним з точки зору нормотворчої техніки.

Пропонуємо:

– **або** викласти частину в наступній редакції: *«4. Колізії між нормами права, що виникають в актах цивільного законодавства, усуваються з урахуванням вимог статті 66 Закону України «Про правотворчу діяльність»»*;

– **або** закріпити положення ст. 66 Закону України «Про правотворчу діяльність» у тексті Кодексу.

3) Щодо ст. 5 проекту ЦК України

Законопроектом пропонується викласти ст. 4 в такій редакції:

«Стаття 5. Дія актів цивільного законодавства»

1. Дія актів цивільного законодавства у часі, просторі та за колом суб'єктів визначається Законом України «Про правотворчу діяльність»». Обґрунтування аналогічне п. 2 даних зауважень.

Пропонуємо:

– **або** викласти частину в наступній редакції: *«4. Колізії між нормами права, що виникають в актах цивільного законодавства, усуваються з урахуванням вимог Розділу X Закону України «Про правотворчу діяльність»»*;

– **або** закріпити положення Розділу X Закону України «Про правотворчу діяльність» у тексті Кодексу.

4) Щодо ст. 8 проекту ЦК України

Законопроектом пропонується викласти ст. 8 в такій редакції:

«Стаття 8. Правові прогалини»

1. Правові прогалини у приватному праві усуваються та долаються на підставах та в порядку, визначених Законом України «Про правотворчу діяльність»».

Обґрунтування аналогічне п. 2 даних зауважень.

Пропонуємо:

– **або** викласти норму в наступній редакції *«1. Правові прогалини у приватному праві усуваються та долаються на підставах та в порядку, визначених Розділом XI Закону України «Про правотворчу діяльність»»*;

– **або** закріпити положення Розділу XI Закону України «Про правотворчу діяльність» у тексті Кодексу.

5) Щодо ст. 11 проекту ЦК України

Законопроектом пропонується викласти ст. 8 в такій редакції:

«Стаття 11. Виникнення, зміна, зупинення, поновлення, припинення цивільних прав та обов'язків

1. Цивільні права та обов'язки можуть виникати, змінюватися, зупинятися, поновлюватися, припинятися на підставі юридичних фактів, з якими цей Кодекс та/або інші джерела приватного права пов'язують відповідні юридичні наслідки.

2. Підставами виникнення, зміни, зупинення, поновлення, припинення цивільних прав та обов'язків є:»

Вважаємо, що відсутність визначення поняття «юридичного факту» буде створювати необхідність додаткових пошуків і тлумачень.

Пропонуємо ч. 2 ст. 11 викласти у наступній редакції: *«2. Підставами виникнення, зміни, зупинення, поновлення, припинення цивільних прав та обов'язків (юридичними фактами), зокрема, є:»*

б) Щодо «доброзвичайності»

Законопроектом пропонується викласти ч. 3 ст. 15 в такій редакції:

«3. Кожна особа має право використовувати у разі виникнення реальної загрози порушення свого цивільного права та/або охоронюваного законом інтересу засоби протидії, які не заборонені цим Кодексом та узгоджуються з доброзвичайністю (boni mores)».

В подальшому в низці інших статей зустрічається це поняття як певний стандарт поведінки учасників приватних відносин.

Вважаємо, що відсутнє законодавче визначення поняття «доброзвичайності», а його зміст є дуже узагальненим, у який кожен з учасників правовідносин буде вкладати свій, зрозумілий лише йому, сенс.

Крім того, наголошуємо, що необхідно запропонувати змістовну різницю між добросовісністю (яка наразі є стандартом поведінки) та доброзвичайністю (яку пропонується додатково запровадити). Якщо ситуацій, коли б поведінка особи була добросовісною, але недоброзвичайною (або ж навпаки) немає, то і відсутня доцільність в запровадженні такого стандарту.

Пропонуємо обдумати ідею та доцільність запровадження такого терміну, а також спробувати вказати критерії для розуміння меж пропонованого поняття.

7) Щодо ст. 18-1 проекту ЦК

Законопроектом пропонується доповнити ЦК України ст. 18-1 такого змісту:

«Стаття 18-1. Захист цивільних прав та/або охоронюваних законом інтересів медіатором 1. Медіатор може здійснити захист цивільних прав та/або охоронюваних законом інтересів особи шляхом проведення медіації як позасудової процедури врегулювання цивільного конфлікту (спору) у випадках та в порядку, визначених законом та/або договором».

Вважаємо, що зміст цієї статті суперечить Закону України «Про медіацію», відповідно до якого медіація – це позасудовий спосіб врегулювання конфліктів, де сторони на підставі угоди залучають третю особу для того, щоб знайти спільне рішення. Закон передбачає, що:

- 1) кожен учасник може відмовитись від медіатора, від медіації (ст. 18 даного Закону);
- 2) у разі порушення угоди про медіацію учасниками законодавчо за це не передбачено відповідальності;
- 3) медіатор не має владних повноважень, як суд (не може накладати штраф, постановити ухвалу про привід, винести окрему ухвалу);
- 4) рішення медіатора не є обов'язковим до виконання на всій території України, а виконання такого рішення не забезпечується державою. Також укладена угода не має сили виконавчого напису;

Отже, медіація – це спосіб мирного, позасудового вирішення конфлікту, але не спосіб захисту права.

Пропонуємо ст. 18-1 виключити.

8) Щодо статусу дитини (проект ст. 24-1)

Законопроектом пропонується доповнити ст. 24-1, частину першу якої викласти в такій редакції:

«1. Юридичний статус дитини має фізична особа до досягнення нею повноліття незалежно від набуття нею або надання їй повної цивільної дієздатності».

Зауважуємо, що таке визначення протирічить ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства», яка передбачає, що «дитина – особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше».

Вважаємо за доцільне внести зміни до Закону України «Про охорону дитинства». Аналізовані Законопроекти це питання упускають.

Слушною є пропозиція щодо змісту ч. 2 ст. 24-1 проекту ЦК:

«2. У відносинах з батьками повнолітні дочка, син зберігають юридичний статус дитини незалежно від досягнення повноліття».

Звертаємо увагу, що якщо юридичний статус повнолітньої дитини зберігається, то, відповідно, виникає можливість позбавлення батьківських прав і після досягнення 18-річного віку.

Також це створює підґрунтя для того, щоб і після досягнення 18-річного віку в судовому порядку вимагала від батьків виконання обов'язків, які були передбачені до досягнення повноліття.

Тому запровадження таких норм потребує уточнення (внесення змін в СК України) щодо обмеження можливостей у питаннях, що ззначені вище.

9) Щодо ст. 25 проекту ЦК

Законопроектом пропонується викласти ст. 25 в такій редакції:

«Стаття 25. Цивільна правоздатність фізичної особи

1. Цивільну правоздатність (здатність мати цивільні права та обов'язки) мають усі фізичні особи.

2. Цивільна правоздатність фізичної особи виникає у момент її народження живою, що визначається відповідно до критеріїв, визначених законодавством».

Вважаємо, що пропонована норма є бланкетною і змушуватиме правозастосовців вивчати Інструкцію з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвнонародженості, затвердженої Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 29.03.2006 № 179 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 12 квітня 2006 р. за N 427/12301). Проте практичної користі це не несе.

Пропонуємо залишити норму у попередній (чинній) редакції.

10) Щодо ст.ст. 43 і 46 проекту ЦК

Законопроектом пропонується викласти ст. 43 та ст. 46 в такій редакції:

«Стаття 43. Визнання фізичної особи безвісно відсутньою

1. Фізична особа може бути визнана судом безвісно відсутньою, якщо протягом одного року в місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування і інформація про її перебування невідома правоохоронним органам, суду, органам місцевого самоврядування».

«Стаття 46. Оголошення фізичної особи померлою

1. Фізична особа може бути оголошена судом померлою, якщо у місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування протягом трьох років і інформація про неї невідома правоохоронним органам, суду, органам місцевого самоврядування, а якщо така особа пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підставу припускати її загибель від певного нещасного випадку, – протягом шести місяців.

2. Фізична особа, яка пропала безвісти у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом, може бути оголошена судом померлою після спливу двох років з дня закінчення воєнних дій. З урахуванням конкретних обставин справи суд може оголосити фізичну особу померлою і до спливу зазначеного строку, але не раніше спливу шести місяців.»

Вважаємо, що в умовах силової мобілізації, необхідно до переліку таких органів додати територіальні центри комплектування та соціальної підтримки та навчальні центри військових частин.

Також наголошуємо, що згадуваний у ст. 46 6-місячний строк був предметом парламентських обговорень та внесення змін у ЦК України. Саме тому, **пропонуємо залишити норму ч. 1 та ч. 2 ст. 46 у попередній редакції.**

11) Щодо актів цивільного стану

Законопроектом пропонується викласти ч. 3 ст. 49 в такій редакції:

«3. Державній реєстрації підлягають народження фізичної особи та її походження, обмеження цивільної дієздатності, визнання фізичної особи недієздатною, шлюб, розірвання шлюбу у випадках, передбачених визначених законом, зміна імені, смерть».

Зауважуємо, що у Законі України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» такі випадки не передбачені. Сам текст аналізованих Законопроектів не передбачає внесення відповідних змін, що є суттєвим недоліком.

Також припис щодо необхідності внесення такого рішення про обмеження цивільної дієздатності, недієздатності до реєстру виборців (ч. 5 ст. 300 ЦПК України, ст. 9 Закону України «Про Державний реєстр виборців») не кореспондується з обов'язком нотаріуса перевіряти ці дані у реєстрі (Закон України «Про нотаріат», Інструкція про вчинення нотаріальних дій).

Пропонуємо запропонувати такий механізм у перехідних положеннях до проектів Законів.

В той же час, у прикінцевих та перехідних положеннях визначено: «3. Кабінету Міністрів України: 1) протягом шести місяців з дня набрання чинності цим Законом: забезпечити прийняття нормативно-правових актів, передбачених цим Законом; привести власні нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом; забезпечити приведення міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом».

Вважаємо, що такі зміни мають запускатися одночасно або з невеликим розривом. Півроку для реалізації запропонованих змін в умовах війни – це занадто великий строк. Можливо для конкретно цієї норми запровадити інший строк розробки підзаконних НПА.

Пропонуємо для запропонованого механізму зменшити строк для реалізації.

12) Щодо представництва Законопроектом

пропонується зміни до ст. 238, 248 щодо негайного інформування представником за довіреністю.

Вважаємо, що нововведення суперечить загальному принципу представництва, є нереальними з точки зору фактичного виконання такого зобов'язання представником.

З огляду на зміст ст. 237 ЦК яка встановлює, що представництвом є правовідношення, в якому одна сторона (представник) зобов'язана або має право вчинити правочин та/або інші юридичні дії від імені другої сторони, яку вона представляє, вбачається недоцільним закріплення на законодавчому рівні обов'язку представника негайно повідомляти довірителя про вчинені дії. Більш того, встановлення такого обов'язку про повідомлення спадкоємців *«про наявні у нього представницькі повноваження»* після смерті довірителя суперечить принципу дійсності довіреності, адже представництво за довіреністю припиняється в момент смерті довірителя.

Пропонуємо закріпити в законі право включення в довіреність обов'язку повіреного звітувати довірителю за їх взаємною згодою, а в разі його смерті спадкоємцям про вчинені юридичні дії.

13) Щодо позовної давності

Законопроектом пропонується викласти ст. 256 в такій редакції:

«Стаття 256. Поняття позовної давності

1. Позовна давність – це строк, після спливу якого суб'єкт приватних відносин втрачає право на судовий або інший юрисдикційний захист свого цивільного права та/або охоронюваного законом інтересу».

Вважаємо, що запропонована законопроектом формула створює низку проблем:

1) вона суперечить статті 55 Конституції України, яка гарантує кожному право на звернення до суду за захистом своїх прав і свобод;

2) пропонується редакція не узгоджується з усталеною українською доктриною та судовою практикою, яка розглядає позовну давність як інститут матеріального права, що обмежує можливість задоволення позову, а не саме право на звернення. У порівняльному праві провідних європейських держав, зокрема Німеччини та Франції, позовна давність також не позбавляє права вимоги як такого, а лише перетворює його на натуральне зобов'язання, тобто таке, що не може бути примусово реалізоване у судовому порядку проти волі боржника. Отже, навіть у європейських правопорядках мова йде не про втрату права на звернення, а про обмеження його ефективності;

3) практичним наслідком прийняття пропонуваної редакції може стати ситуація, коли суди будуть відмовляти у відкритті провадження через вплив позовної давності, що призведе до неоднакової практики й численних процесуальних спорів, а відтак – до підризу стабільності та передбачуваності правозастосування.

Пропонуємо зберегти чинний підхід щодо неможливості задоволення позову замість пропонуваного підходу, який передбачає обмеження можливості звернутися до суду.

14) Щодо зміни тривалості позовної давності

Законопроектом пропонується викласти ст. 259 в такій редакції:

«Стаття 259. Зміна тривалості позовної давності

1. Позовна давність, встановлена законом, може бути збільшена за домовленістю сторін, але не більш як на тридцять років від початку перебігу позовної давності, визначеного статтею 261 цього Кодексу. Договір про збільшення позовної давності укладається у письмовій формі та підлягає нотаріальному посвідченню».

Вважаємо, що вимога нотаріального посвідчення є надмірно формалізованою, може ускладнити господарські правовідносини.

Пропонуємо слова «*та підлягає нотаріальному посвідченню*» виключити.

15) Щодо ст. 261 проекту ЦК України

Законопроектом пропонується викласти ч. 1 ст. 261 в такій редакції:

«1. Перебіг загальної позовної давності починається з моменту завершення календарного року, в якому особа дізналася або могла дізнатися про порушення свого права та/або охоронюваного законом інтересу та про особу, яка його порушила».

Вважаємо, що такий підхід фактично подовжує строки, що може порушити баланс інтересів сторін і принцип рівності всіх перед законом.

Пропонуємо залишити чинне правило: перебіг позовної давності починається від дня, коли особа дізналася або могла дізнатися про порушення свого права чи про особу, яка його порушила.

16) Щодо змін до ст. 277 проекту ЦК

Законопроектом пропонується викласти абз. 3 ч. 2 ст. 277 в такій редакції:

«Оціночні судження не підлягають спростуванню та/або доведенню їх достовірності. Якщо оціночні судження висловлено у формі, що принижує гідність, честь, репутацію, на особу, яка їх поширила, може бути покладено обов'язок щодо компенсації моральної шкоди».

Вважаємо, що запропонована редакція протирічить положенню ч. 2 ст. 30 Закону України «Про інформацію»: «Оціночними судженнями, за винятком наклепу, є висловлювання, які не містять фактичних даних, критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, зокрема з огляду на характер використання мовно-стилістичних засобів (вживання гіпербол, алегорій, сатири). Оціночні судження не підлягають спростуванню та доведенню їх правдивості».

Пропонуємо:

1) або викласти норму в такій редакції: *«Оціночні судження не підлягають спростуванню та/або доведенню їх правдивості. Якщо оціночні судження висловлено у формі, що принижує гідність, честь, репутацію, на особу, яка їх поширила, може бути покладено обов'язок щодо компенсації моральної шкоди»;*

2) або внести зміни до положень ч. 2 ст.30 Закону України «Про інформацію» шляхом заміни в ч. 2 ст. 30 Закону України «Про інформацію» слова «правдивості» на «достовірності».

Законопроектом пропонується викласти абз. 3 ч. 3 ст. 277 в такій редакції:

«Повідомлення недостовірної інформації про особу в листах, заявах, скаргах, інших формах звернень до правоохоронних органів з метою перевірки такої інформації, у тому числі повідомлення викривачем інформації про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції» через зовнішні канали повідомлення в порядку, визначеному Законом України «Про запобігання корупції», не вважається поширенням інформації. Водночас особа, якої стосується така інформація, має право на її спростування та/або відповідь».

Наголошуємо, що:

1) юридичним складом правопорушення, наявність якого може бути підставою для задоволення позову про захист честі, гідності, репутації (в тому числі у спосіб спростування поширеної недостовірної інформації) є сукупність таких обставин: поширення інформації, тобто доведення її до відома хоча б одній особі у будь-який спосіб; поширена інформація стосується певної фізичної чи юридичної особи, тобто позивача; поширення недостовірної інформації, тобто такої, яка не відповідає дійсності; поширення інформації, що порушує особисті немайнові права особи;

2) не є поширенням інформації її відображення у зверненнях адресованих органами державної влади, органам місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, які відповідно до закону зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк. В такому випадку, має місце реалізація конституційного права передбаченого ст. 40 Конституції України, а не поширення інформації. Реалізуючи право на звернення, заявник передає відомості не з метою доведення таких відомостей до громадськості чи окремих громадян, а реалізує свою можливість брати участь в управлінні державними і громадськими справами, впливати на поліпшення роботи органів державної влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, відстоювати свої права і законні інтереси та поновлювати їх у разі порушення шляхом викладення в письмовій або усній формі пропозицій (зауважень), заяв (клопотань) і скарг. Непідтвердження наведених у заяві відомостей саме по собі не може слугувати підставою для задоволення вимог із захисту честі, репутації.

Поряд з тим лише констатація наявності в такому зверненні адресованому правоохоронному органу неправдивих відомостей та факту того, що для звернення особи до вказаних органів не було жодних підстав, а саме направлення такого звернення було викликано не наміром виконати громадський обов'язок або захистити свої права, свободи чи законні інтереси може слугувати підставою для притягнення заявника до відповідальності. За наведених вище обставин особу може бути притягнуто до цивільно-правової відповідальності у разі доведення того, що зазначення певної, завідомо недостовірної інформації про особу в межах заяви, листа, скарги, тощо, адресованому органу державної влади, органу місцевого самоврядування, посадовим і службовим особами цих органів було мотивовано цілеспрямованими діями, направленними на приниження честі, гідності, репутації позивача. Вищенаведене стосується і тих випадків, коли поширення завідомо неправдивих відомостей здійснювалось у спосіб визначений ч.1 ст.53-1 Закону України «Про запобігання корупції» (через зовнішні канали).

Пропонуємо абз. 3 ч. 3 ст. 277 викласти в такій редакції:

«Повідомлення недостовірної інформації про особу в листах, заявах, скаргах, інших формах звернень до правоохоронних органів з метою перевірки такої інформації, у тому числі

повідомлення викривачем інформації про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції» через зовнішні канали повідомлення в порядку, визначеному Законом України «Про запобігання корупції», не є поширенням інформації.

За наявності в такому листі, заяві, скарзі, іншій формі звернення до правоохоронного органу, у тому числі у повідомленні викривача про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень інших порушень Закону України «Про запобігання корупції» поширеного через зовнішні канали в порядку, визначеному Законом України «Про запобігання корупції», завідомо недостовірної інформації та встановлення того, що для звернення особи до правоохоронного органу (повідомлення таких відомостей через зовнішні канали повідомлення) не було жодних підстав, а відповідне звернення (повідомлення) було мотивоване цілеспрямованими діями на приниження честі, гідності, репутації, особа, якої стосується така інформація, має право на її спростування та/або відповідь».

Законопроектом пропонується викласти абз. 4 ч. 3 ст. 277 в такій редакції:

«Повідомлення (рішення) консультативних, допоміжних або дорадчих рад, комісій або груп утворених при органах державної влади, що надаються в межах проведення конкурсів на зайняття посад відповідно до закону, не вважається поширенням інформації. Водночас особа, якої стосується така інформація, має право на її спростування та/або відповідь».

Зауважуємо, що склад інформаційного правопорушення охоплює чотири елементи, доведення яких слугує підставою для задоволення судом вимог про захист честі, гідності, репутації (в тому числі у спосіб спростування недостовірної інформації). Поширення інформації є одним із чотирьох елементів складу інформаційного правопорушення, встановлення якого може слугувати підставою для задоволення вимог позову про захист честі, гідності, репутації шляхом оприлюднення спростування. Недоведення факту поширення інформації, нівелює можливість задоволення заявлених вимог позову про захист честі, гідності, репутації шляхом оприлюднення спростування.

Пропонуємо абз.4 ч.3 ст.277 викласти в такій редакції:

«Повідомлення (рішення) консультативних, допоміжних або дорадчих рад, комісій або груп утворених при органах державної влади, що надаються в межах проведення конкурсів на зайняття посад відповідно до закону, не вважається поширенням інформації».

17) Щодо змісту до ст. 277-2 проекту ЦК

Законопроектом пропонується викласти абз. 2 ч. 1 ст. 277-2 в такій редакції:

«У разі смерті або оголошення померлою фізичної особи, щодо якої особисте право порушено внаслідок поширення стосовно неї недостовірної інформації, особа, яка вчинила порушення, має право принести вибачення членам сім'ї такої особи, її близьким родичам».

Вважаємо, що запропонована редакція має певні граматичні неточності, які ускладнюють трактування. **А тому видається доцільним** запропонувати таке формулювання редакції абз.2 ч.1 ст.277-2:

«У разі поширення про померлу особу недостовірної інформації, особа, яка завдала шкоди честі та репутації померлої особи, має право принести вибачення членам сім'ї такої особи, її близьким родичам».

18) Щодо ст. 278 проекту ЦК

Законопроектом пропонується викласти ст. 278 в такій редакції:

«1. У разі порушення особистого права особи у газеті, журналі, книзі, кінофільмі, теле-, радіопередачі, в мережі Інтернет (веб-сайти, сторінки у соціальних мережах, канали месенджерів, відеохостинги, інші веб-ресурси) суд може ухвалити рішення про заборону розповсюдження відповідної інформації, поширення (оприлюднення) інформації не відбулось.

2. У разі порушення особистого права особи в номері (випуску) газети, журналу, книзі, кінофільмі, теле-, радіопередачі, в мережі Інтернет (веб-сайти, сторінки у соціальних мережах,

канали месенджерів, відеохостинги, інші веб-ресурси) суд може ухвалити рішення про заборону або припинення їх розповсюдження до усунення порушення, поширення (оприлюднення) відповідної інформації вже відбулось».

Вважаємо, що пропонується редакція має певні граматичні неточності.

Пропонуємо викласти норму в такій редакції:

«1. У разі порушення особистого права особи у газеті, журналі, книзі, кінофільмі, теле-, радіопередачі, в мережі Інтернет (веб-сайти, сторінки у соціальних мережах, канали месенджерів, відеохостинги, інші веб-ресурси) суд може ухвалити рішення про заборону розповсюдження відповідної інформації, якщо поширення (оприлюднення) інформації не відбулось.

2. У разі порушення особистого права особи в номері (випуску) газети, журналу, книзі, кінофільмі, теле-, радіопередачі, в мережі Інтернет (веб-сайти, сторінки у соціальних мережах, канали месенджерів, відеохостинги, інші веб-ресурси) суд може ухвалити рішення про заборону або припинення їх розповсюдження до усунення порушення, якщо поширення (оприлюднення) відповідної інформації вже відбулось».

19) Щодо ст. 302 проєкту ЦК

Законопроєктом пропонується викласти ч. 2 ст. 302 в такій редакції:

«2. Фізична особа має право вільно створювати, виробляти, одержувати, фіксувати, збирати, зберігати, використовувати, поширювати та/або захищати інформацію у порядку, визначеному цим Кодексом та/або іншим законом».

Зауважуємо, що відповідно до положень Закону України «Про інформацію» основними видами інформаційної діяльності є створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорона, захист інформації.

З метою недопущення суперечностей у визначенні основних видів інформаційної діяльності та з огляду на те, що окремі поняття зазначені в запропонованій редакції для позначення видів інформації діяльності є тотожними за лексичним значенням («створювати» та «виробляти») **пропонуємо** таке формулювання положень ч.2 ст. 302 ЦК України:

«Фізична особа має право вільно створювати, збирати, одержувати, зберігати, використовувати, поширювати, охороняти, захищати інформацію у порядку, визначеному цим Кодексом та/або іншим законом».

20) Щодо ст. 281 проєкту ЦК

Законопроєктом пропонується викласти ч. 2 ст. 281 в такій редакції:

«Фізична особа не може бути свавільно позбавлена життя».

Вважаємо, що статтею 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

За таких умов використання словосполучення «свавільно позбавлена життя» не є коректним, адже виникають сумніви щодо можливості не свавільного позбавлення життя.

Пропонуємо зберегти чинний підхід, наявний у частині 2 статті 281 Цивільного кодексу України: «Фізична особа не може бути позбавлена життя».

21) Щодо ст. 281-2 проєкту ЦК

Законопроєктом пропонується викласти ч. 1 ст. 281-2 в такій редакції:

«Фізична особа має право на особисту безпеку. Фізична особа з власної волі та у власних інтересах визначає рівень особистої безпеки, самостійно визначає допустимий рівень ризику в будь-якій сфері своєї діяльності. Дієздатна повнолітня фізична особа за інформованою письмовою згодою може здійснювати професійну, військову, волонтерську та іншу діяльність, пов'язану з високим рівнем ризику та підвищеною загрозою для особистої безпеки.»

Вважаємо, що в даному випадку доцільно внести зміни в ряд кодексів, законодавчих та нормативних актів у сфері безпеки. Наприклад, якщо дієздатна повнолітня фізична особа здійснює професійну діяльність у рамках трудових відносин, то доцільно внести зміни в частині

отримання інформованої письмової згоди щодо діяльності, пов'язаної з високим рівнем ризику та підвищеною загрозою для особистої безпеки в Кодекс Законів про працю України, Закон України «Про охорону праці» та інші нормативно – правові акти, які регламентують аспекти особистої безпеки працівників при здійсненні трудової функції.

Пропонуємо внести відповідні зміни, які передбачити у перехідних положеннях.

22) Щодо ст. 292 проєкту ЦК

Законопроєктом пропонується викласти ч. 2 ст. 292 в такій редакції:

«Дієздатна фізична особа, яка за станом здоров'я не може самостійно здійснювати свої цивільні права та/або виконувати обов'язки, має право на помічництво.»

Зауважуємо, що вказане формулювання вносить в національну правову структуру новий інститут – помічництво.

Пропонуємо визначити поняття «помічництва», коло прав та обов'язків, які може бути делеговано у помічництві, встановити хто і за яких умов може брати участь у помічництві та відповідно внести відповідні зміни у законодавство сфери соціального забезпечення, а також інші законодавчі акти, які можуть здійснювати правове регулювання даного явища, залежно вже від обсягу правосуб'єктності, яким буде наділений помічник. Також, необхідно розробити концепцію/візію/програму/положення здійснення помічництва, аби даний інститут мав не лише закріплення у Цивільному кодексі, а й чітке означення та правове врегулювання.

23) Щодо ст. 294 проєкту ЦК

Законопроєктом пропонується викласти ч. 3 ст. 294-2 в такій редакції:

«Дискримінація фізичної особи за ознаками індивідуальності (статтю, віком, станом здоров'я, ознакою раси, кольором шкіри, стилем одягу, зовнішністю, видом статури, особливостями будови тіла, наявністю ознак інвалідності, вагою, зростом, голосом, порушенням рухових функцій, манерою поведінки, політичними, релігійними та іншими переконаннями, етнічним, соціальним походженням, майновим станом тощо) заборонена.

Не вважається дискримінацією фізичної особи за ознаками індивідуальності встановлення відмінностей, обмежень, привілей або вимог у правовідносинах, якщо вони об'єктивно обґрунтовані, розумні, переслідують легітимну мету, способи досягнення якої є належними та необхідними, зокрема:

забезпечення охорони життя та здоров'я зазначеної фізичної особи або інших фізичних осіб, захист національної безпеки, громадського порядку, запобігання кримінальним правопорушенням, охорони здоров'я населення та прав і свобод інших осіб;

дотримання встановлених законом санітарно-гігієнічних або екологічних норм і правил;

об'єктивна необхідність відповідності особистих якостей, навичок, вмінь, зокрема зовнішнього вигляду, фізичного стану, специфічним професійним вимогам, встановленим законом та/або договором, без якої належне виконання професійних, трудових, службових, військових та інших обов'язків неможливе;

захист вразливих груп населення, якщо вони визначені законом та не спрямовані на приниження їхньої індивідуальності;

забезпечення ідентифікації працівників або представників юридичної особи, якщо це є істотною складовою надання послуги або виконання функції, а також пропорційно поширюється на всіх осіб у відповідних відносинах;

захист доброзвичайності (boni mores) тощо.

Зазначені відмінності, обмеження, привілеї або вимоги у правовідносинах повинні бути пропорційними до легітимної мети, яку вони переслідують, а їх встановлення не повинно призвести до повного нівелювання права фізичної особи на індивідуальність.

Фізична особа має право на захист від дискримінації за ознаками її індивідуальності, включаючи відшкодування, компенсацію шкоди.»

Зауважуємо, що в Україні діє профільний Закон України «Про запобігання та протидію дискримінації в Україні», котрий визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії дискримінації з метою забезпечення рівних можливостей щодо реалізації прав і свобод людини та громадянина.

Пропонуємо ч. 3 ст. 294-2 викласти у такій редакції:

«Дискримінація фізичної особи за ознаками індивідуальності (статтю, віком, станом здоров'я, ознакою раси, кольором шкіри, стилем одягу, зовнішністю, видом статури, особливостями будови тіла, наявністю ознак інвалідності, вагою, зростом, голосом, порушенням рухових функцій, манерою поведінки, політичними, релігійними та іншими переконаннями, етнічним, соціальним походженням, майновим станом тощо) заборонена».

Закон України «Про запобігання та протидію дискримінації в Україні» доповнити такими положеннями:

«Не вважається дискримінацією фізичної особи за ознаками індивідуальності встановлення відмінностей, обмежень, привілеїв або вимог у правовідносинах, якщо вони об'єктивно обґрунтовані, розумні, переслідують легітимну мету, способи досягнення якої є належними та необхідними, зокрема:

забезпечення охорони життя та здоров'я зазначеної фізичної особи або інших фізичних осіб, захист національної безпеки, громадського порядку, запобігання кримінальним правопорушенням, охорони здоров'я населення та прав і свобод інших осіб;

дотримання встановлених законом санітарно-гігієнічних або екологічних норм і правил; об'єктивна необхідність відповідності особистих якостей, навичок, вмінь, зокрема зовнішнього вигляду, фізичного стану, специфічним професійним вимогам, встановленим законом та/або договором, без якої належне виконання професійних, трудових, службових, військових та інших обов'язків неможливе;

захист вразливих груп населення, якщо вони визначені законом та не спрямовані на приниження їхньої індивідуальності;

забезпечення ідентифікації працівників або представників юридичної особи, якщо це є істотною складовою надання послуги або виконання функції, а також пропорційно поширюється на всіх осіб у відповідних відносинах;

захист доброзвичайності (boni mores) тощо.

Зазначені відмінності, обмеження, привілеї або вимоги у правовідносинах повинні бути пропорційними до легітимної мети, яку вони переслідують, а їх встановлення не повинно призвести до повного нівелювання права фізичної особи на індивідуальність».

24) Щодо права на інформаційний спокій

В пропонованій ст. 306-4 запроваджується право на інформаційний спокій. Зокрема, передбачається, що «фізична особа має право на інформаційний спокій, зокрема можливість не брати участь у робочих, службових, професійних та/або інших комунікаціях (відповідати на дзвінки, електронні листи, повідомлення в месенджерах тощо) у неробочий час, вихідні, святкові дні, під час перебування у відпустці, або ж поза часом, який визначений договором.

Здійснення фізичною особою права на інформаційний спокій не може бути підставою для притягнення працівника до дисциплінарної відповідальності, погіршення умов праці, позбавлення премій або до будь-яких інших негативних наслідків.»

В цілому підтримуючи таку ідею, зауважуємо на необхідності внести відповідні зміни у Кодекс Законів про працю України та Закон України «Про відпустки» з метою закріплення права на інформаційний спокій у трудових відносинах. (https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/ZP_14056_14057.pdf). – 2025. – 16.10).

Порядок розгляду справ Вищим антикорупційним судом

Матеріал на сайті «Національна асоціація адвокатів України»

Одноособово чи колегіально? Критерії визначення складу суду мають бути в законі

Коли правила роботи суду залежать не від закону, а від розсуду людини, це створює простір для правової невизначеності. Межі судової дискреції знову опинилися у фокусі уваги після появи законодавчої ініціативи, що змінює підходи у діяльності суддів Вищого антикорупційного суду.

У Комітеті НААУ з питань антикорупційної політики та комплаєнсу проаналізували проєкт Закону № 14033 від 11.09.2025 «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо вдосконалення порядку розгляду справ Вищим антикорупційним судом».

Сьогодні відповідно до абз. 2 ст. 1 ст. 34 ЦПК справи про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави розглядаються колегіально Вищим антикорупційним судом у складі трьох суддів. Проєктом пропонується змінити цю норму передбачивши, що такі справи залежно від складності розглядаються суддею ВАКС одноособово або колегіально у складі трьох суддів.

У НААУ застерегли, що така конструкція фактично віддає вирішення питання про склад суду на відкуп суб'єктивному розсуду конкретного судді. Бо проєкт не визначає жодних критеріїв розмежування справ за їх складністю. Також не передбачено процесуальних механізмів, які б визначали, хто саме, на якому етапі провадження та за якими ознаками має вирішувати, чи розглядатиметься справа одноособово чи колегіально.

Водночас, відсутність чітких законодавчих орієнтирів у таких питаннях може посилити тенденцію до розширення судової дискреції, що вже спостерігається у практиці ВАКС і має негативні наслідки у вигляді розбалансування судової практики та порушення прав людини. Серед прикладів називається виняток, що перетворився на правило призначення застав вище верхньої межі, визначеної статтею 182 КПК, а також «різнобій» у підходах до винесення рішень щодо санкціонування оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих дій.

Саме тому адвокати пропонують доопрацювати законопроект, передбачивши у ньому:

- чіткі критерії розмежування справ за їхньою складністю;
- конкретний розподіл справ залежно від ступеня складності – які з них підсудні колегії суддів, а які можуть розглядатися одноособово;
- визначення стадії судового провадження, на якій вирішується питання про складність справи, та алгоритму дій судді у разі виявлення таких обставин.

Ці зауваження і пропозиції НААУ до проєкту Закону № 14033 направлені Комітету Верховної Ради з питань правової політики. (<https://unba.org.ua/news/10837-odnoosobovo-chi-kolegial-no-kriterii-viznachennya-skladu-sudu-mayut-buti-v-zakoni.html>). – 2025. – 09.10).

Процедура зупинення діяльності приватного виконавця

Матеріал на сайті «Національна асоціація адвокатів України»

Порядок заміщення приватних виконавців потребує чітких строків для Мін'юсту

У Національній асоціації адвокатів України підтримують удосконалення процедур зупинення і припинення діяльності приватного виконавця, запропоновані у проєкті Закону № 13499, втім, звертають увагу на низку аспектів, які потребують уточнення перед ухваленням документа.

Відповідні зауваження і пропозиції були передані до Комітету Верховної Ради України з питань правової політики.

Діяльність приватних виконавців регулюється Законом «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів». Оскільки вони забезпечують виконання судових рішень, важливо, щоб у разі зупинення чи припинення їхньої діяльності не виникали затримки у провадженнях, які перебувають у них на виконанні.

Нині у разі зупинення діяльності приватного виконавця той зобов'язаний вирішити питання про своє заміщення іншим приватним виконавцем (ч. 5 ст. 42 Закону). Процедура відбувається за погодженням із стягувачем на підставі договору, укладеного з іншим приватним виконавцем. У разі відсутності згоди стягувача приватний виконавець повертає виконавчий документ стягувачу або відповідно до рішення стягувача передає його відповідному органу державної виконавчої служби або іншому приватному виконавцю.

Проектом пропонується уточнити порядок заміщення. У разі зупинення діяльності приватний виконавець буде зобов'язаний протягом 10 робочих днів з дня отримання наказу Міністерства юстиції про зупинення його діяльності вирішити питання про своє заміщення іншим приватним виконавцем та у той самий строк надати Мін'юсту засвідчену належним чином копію договору про своє заміщення іншим приватним виконавцем. Якщо цього не буде зроблено, приватний виконавець, який здійснюватиме заміщення, визначатиметься Міністерством юстиції на підставі пропозиції Ради приватних виконавців України. Якщо ж і Рада приватних виконавців України протягом 10 робочих днів не надасть відповідну пропозицію, то новий приватний виконавець визначатиметься Мін'юстом самостійно.

Здійснивши правовий аналіз проєкту, у Комітеті НААУ з питань примусового виконання рішень зокрема звернули увагу на ці зміни і запропонували доповнити ч. 5 ст. 42 граничними строками прийняття рішень Міністерством юстиції, адже наразі такі строки відсутні. (<https://unba.org.ua/news/10823-poryadok-zamishennya-privatnih-vikonavciv-potrebuie-chitkih-strokov-dlya-minyustu.html>). – 2025. – 07.10).

Створення об'єктів права інтелектуальної власності у зв'язку з проходженням особою військової служби

Матеріал на сайті «Юридична практика»

Про автора: Дмитро Гольберг, патентний повірений України, військовослужбовець ЗСУ

Інтелектуальна власність у погонах: зміни до законодавства у сфері інтелектуальної власності, що стосуються військовослужбовців

12 грудня 2025 року набирають сили зміни до деяких законодавчих актів України щодо взаємовідносин, пов'язаних з об'єктами права інтелектуальної власності. Головною новелою таких змін є встановлення правових норм, спрямованих на врегулювання питань між автором (розробником, винахідником) та уповноваженим державним органом, що виникають у процесі створення об'єктів права інтелектуальної власності у зв'язку з проходженням особою військової служби.

Так, Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу» та Законом України «Про Статут внутрішньої служби Збройних сил України» після внесення відповідних законодавчих змін на військовослужбовця може бути покладено обов'язок щодо здійснення інтелектуальної, творчої, зокрема наукової, науково-технічної, інноваційної, винахідницької або раціоналізаторської діяльності, результатом якої стає об'єкт права інтелектуальної власності. Таким чином, окрім

переліку обов'язків військовослужбовця, які встановлюються зазначеними вище законодавчими актами, таких як необхідність виконання завдань з оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності, після внесення змін законодавець покладає на військовослужбовця додатковий службовий обов'язок щодо творчої діяльності з отриманням заздалегідь визначеного результату, а саме – створення певних об'єктів права інтелектуальної власності.

Такий підхід не узгоджується з нормативним визначенням понять «військова служба» та «військовий обов'язок», закріпленим у Законі України «Про військовий обов'язок і військову службу», а також не відповідає фундаментальним принципам права інтелектуальної власності.

Варто нагадати, що стаття 54 Конституції України гарантує свободу літературної, художньої, наукової та технічної творчості, а також забезпечує захист інтелектуальної власності, авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, які виникають у зв'язку з різними формами інтелектуальної діяльності.

Слід розуміти, що творча діяльність – це вільний розумовий процес, виконання якого, а тим паче з обов'язковістю отримання певного результату, неможливо забезпечити ані, наприклад, Законом України «Про статут внутрішньої служби Збройних сил України», ані будь-яким іншим правовим актом, наказом чи розпорядженням. Покладання зобов'язання на людину щодо виконання певного службового обов'язку для отримання результату інтелектуальної діяльності суперечить самій суті права інтелектуальної власності, оскільки творчість як процес не може бути примусовою або підпорядковуватися виконанню наказів чи розпоряджень, а отримання результату – заздалегідь визначеним і гарантованим.

В умовах військової служби, яка передбачає сувору дисципліну, підпорядкування наказам і чітке виконання поставлених завдань, створення об'єктів права інтелектуальної власності не повинно розглядатися як обов'язок, а лише як ініціатива, яка, з одного боку, забезпечує виконання настанов, а з іншого – є процесом творчої діяльності. Таким чином, ефективне стимулювання творчої діяльності у військовій сфері можливе лише за умови визнання її як добровільної, а не примусової складової частини військової служби, що потребує створення для військовослужбовця сприятливих умов роботи, мотивації, а також наявності в нього навичок, певних знань, часу, а головне – свободи мислення.

Попри це, факт можливості створення військовослужбовцем об'єкта права інтелектуальної власності в рамках виконання своїх службових обов'язків або певних наказів чи розпоряджень не може ставитись під сумнів. Однак у будь-якому випадку для визнання об'єкта прав інтелектуальної власності таким, що створений у зв'язку з виконанням службових обов'язків під час проходження військової служби, необхідно врахувати низку важливих аспектів.

Спочатку повинен бути встановлений факт створення самого об'єкта, водночас це має бути пов'язано з виконанням службових обов'язків, тобто у військовослужбовця певним чином повинен бути зафіксований функціональний обов'язок, якій передбачає виконання певного переліку робіт, які в процесі їх виконання можуть привести до створення об'єкта або можуть бути спрямовані на його створення. Таким чином, покладення на військовослужбовця обов'язку щодо наукової, творчої діяльності має бути до нього доведене та безпосередньо стосуватися специфіки робіт, які виконує військовослужбовець, окрім, звісно, його прямих військових обов'язків. На підставі цього повинно бути встановлено вірогідний факт створення об'єкта права інтелектуальної власності.

Слід визначити, що створення об'єкта права інтелектуальної власності було здійснено з використанням знань, військового обладнання, яке забезпечує можливість створення такого об'єкта, з використанням уже наявного та накопиченого у військовому підрозділі досвіду, секретів виробничих процесів, спрямованих на отримання певного результату, з урахуванням службових обов'язків, покладених на військовослужбовця та спрямованих на отримання результату творчої діяльності, яким стає об'єкт права інтелектуальної власності.

З огляду на це не тільки встановлюється факт створення самого об'єкта права інтелектуальної власності, але і з'ясовується приналежність його до таких об'єктів, що створені у зв'язку з виконанням службових обов'язків під час проходження військової служби.

Звернімо увагу на таке: з урахуванням специфіки військової служби стає важливим визначення самої процедури документального оформлення створення об'єкта права інтелектуальної власності, тобто доречно забезпечити фіксацію такого факту у відповідних рапортах, донесеннях або повідомленнях. Найімовірніше, це дасть змогу встановити причиново-наслідковий зв'язок між виконанням службових обов'язків та наказів й отриманим результатом розумової діяльності і як слід підтвердити створення об'єкта. Внесені зміни до Закону України «Про охорону прав на промислові зразки», Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», Закону України «Про авторське право і суміжні права», Законі України «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів» передбачають, що саме автор (розробник, винахідник) подає повідомлення про створений ним об'єкт у встановленому порядку, тобто він особисто повинен ухвалити рішення стосовно створеного ним об'єкта за своїми внутрішніми переконаннями і вирішити питання щодо повідомлення певних органів відповідно до Статуту внутрішньої служби. Але в такому разі залишається відкритим питання щодо забезпечення належного контролю та фіксації створення й оформлення об'єкта права інтелектуальної власності в умовах військової служби.

Наступний аспект – це належність прав. Так, відповідно до внесених змін майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням службових обов'язків під час проходження військової служби, одноосібно належать державі в особі певних органів державної влади, при цьому немайнові права залишаються за особою, яка створила зазначений об'єкт. Такий підхід, за якого автор (розробник, винахідник) виключно на підставі закону позбавляється прав, створює ситуацію, коли можливе непорозуміння між творцем і державою, що може вплинути, наприклад, на подальше використання об'єкта, його впровадження, вдосконалення, адаптацію або переробку. З метою уникнення низки правових та технічних проблем і для забезпечення балансу інтересів доцільно передбачити можливість укладання договору між військовослужбовцем і відповідним державним органом, якій би врегулював відносини між військовослужбовцем і державою.

Перейдемо до одного з основних аспектів відносин між автором-військовослужбовцем і державою, а саме до мотиваційної частини творчої діяльності – винагороди за створений об'єкт. У складних умовах психологічної та фізичної напруги, яка супроводжує військову службу, стимулювання інтелектуальної активності потребує реалізації відповідного комплексу мотивувальних заохочень для забезпечення творчої діяльності, наприклад створення науково-дослідних підрозділів із відповідним оснащенням та устаткуванням, обладнання різного роду технічних лабораторій, забезпечення можливості публікацій, освіти, викладання, створення системи відзнак, і головне – зрозумілої системи фінансового стимулювання та підтримки.

Внесені зміни для мотивації військовослужбовця, завдяки творчій праці якого і створюються об'єкти права інтелектуальної власності, встановлюють єдине заохочення, проте воно не видається таким, що забезпечить дійсне стимулювання військовослужбовця до творчої діяльності. Так, внесені зміни передбачають, що виключно в разі реєстрації об'єкта права інтелектуальної власності за відповідним державним органом автор (розробник, винахідник) об'єкта, створеного у зв'язку з виконанням службових обов'язків під час проходження військової служби, має право на отримання винагороди в порядку та в розмірі, які встановлені Кабінетом Міністрів України. Тобто на сьогодні єдиною умовою отримання винагороди за створення об'єкта права інтелектуальної власності є факт його реєстрації, без урахування цінності такого об'єкта, впливу на наступний розвиток технологій та визначення дійсного фактичного широкого застосування як у військовій, так і в цивільній сфері життєдіяльності, і головне – без встановлення чіткого

строку виплати винагороди після реєстрації об'єкта. Слід звернути увагу на строки реєстрації об'єктів права інтелектуальної власності, а вони нині становлять від кількох місяців (реєстрація авторського прав на твір) до кількох років (реєстрація винаходів). Тобто виплата винагороди військовослужбовцю за створений об'єкт відкладається в часі, а з урахуванням строковості військової служби взагалі може ставитись під сумнів.

З огляду на відсутність у внесених законодавчих змінах чіткої процедури визначення розміру винагороди, невизначені строки виплат, які не залежать ані від автора (розробника, винахідника), ані від набувача прав на відповідні об'єкти права інтелектуальної власності, таке заохочення неможливо визнати істотною мотивацією для творчої діяльності військовослужбовця в лавах Збройних сил.

Отже, внесення змін до законодавства у сфері інтелектуальної власності, що стосуються військовослужбовців, які своєю службою забезпечують обороноздатність країни, є важливим кроком до модернізації правового регулювання прав на об'єкти права інтелектуальної власності, створені у зв'язку з проходженням військової служби. Водночас способи заохочення військовослужбовців як авторів (розробників, винахідників), а також процедура правового врегулювання відносин між сторонами, ймовірно, потребують доопрацювання з урахуванням принципів свободи творчості та міжнародного досвіду. Лише за таких умов можна забезпечити ефективне поєднання службових обов'язків під час проходження військової служби, спрямованих на виконання оборонних завдань, із розвитком інноваційного потенціалу та творчою діяльністю. (<https://pravo.ua/intelektualna-vlasnist-v-pohonakh-zminy-do-zakonodavstva-u-sferi-intelektualnoi-vlasnosti-shcho-stosuiutsia-viiskovosluzhbovtziv/>). – 2025. – 24.10).

ЕКОНОМІЧНА ТА ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА

Врегулювання обороту віртуальних активів в Україні

Матеріал на сайті «Центр демократії та верховенства права»

Законопроект 10225-д: що несе третя візія ринку віртуальних активів в Україні для громадського сектору

Віртуальні активи вже давно перестали бути лише справою криптоентузіастів. Для українських громадських та благодійних організацій вони стали реальним інструментом залучення ресурсів, особливо після початку повномасштабної війни. Фандрейзингові кампанії у криптовалюті допомогли швидко купувати необхідне для армії й гуманітарних потреб, коли банківські операції ще не встигли підлаштуватися під воєнні реалії.

Але попри те, що Україна офіційно задекларувала курс на легалізацію ринку віртуальних активів, ухваливши Закон «Про віртуальні активи» у лютому 2022 року, законодавча база для цього досі залишається невизначеною, оскільки закон так і не набрав чинності. В вересні Верховна Рада прийняла за основу в першому читанні новий, але третій за часом реєстрації, законопроект № 10225-д, який покликаний врегулювати обіг віртуальних активів та внести зміни до Податкового кодексу. Проте, чи є третя візія найкращою? Центр демократії та верховенства права проаналізував законопроект і дійшов висновку, що текст потребує ґрунтовного доопрацювання.

Невизначеність у термінах і ризики для ринку

Почнемо з базового – термінології. Законопроект пропонує нові поняття, наприклад «токени електронних грошей», які є буквальним перекладом з європейського регламенту MiCA. Але при цьому в українському законодавстві вже існує термін «електронні гроші» з іншим змістом. Змішування цих понять потенційно створює плутанину, що у майбутньому може ускладнити розуміння майбутнього закону гравцями.

Крім того, у законопроекті визначено лише два види віртуальних активів – **токени з прив'язкою до активів та токени електронних грошей**, а решту видів токенів регулятор зможе визначати самостійно. Це створює ризики як для бізнесу, так і для громадського сектору: частина ринку може опинитися поза правовим полем, поки регулятор не затвердить перелік.

Більше того, у тексті Податкового кодексу вводиться поняття «віртуальні активи, що визначені індивідуальними ознаками», якого взагалі немає у самому законі «Про ринки віртуальних активів». **Це – внутрішня неузгодженість**, яка може загальмувати практичний запуск регулювання.

Якщо законодавець хоче залишити поле для розвитку, то на цьому етапі достатньо визначити чинні види віртуальних активів і передбачити можливість появи нових, не створюючи паралельних визначень у Податковому кодексі. Весь термінологічний блок має бути закріплений саме в законі «Про ринки віртуальних активів».

Важливо, що законопроект не враховує існування інших видів віртуальних активів, крім токенів, що потенційно залишає крипто-монети «за бортом» регуляції.

Хто має регулювати ринок?

Ще одна важлива прогалина – **відсутність чіткого розподілу повноважень між регуляторами**. Наразі більшість регуляторних функцій законопроект фактично віддає Нацбанку. Але не всі токени належать до фінансової сфери: деякі можуть бути пов'язані з культурними цінностями, нерухомістю, енергетикою або правами інтелектуальної власності.

Такі сфери мають свою специфіку, тому погодження регулювання мало би здійснюватись компетентними органами – наприклад, Кабінетом Міністрів або профільним органом, визначеним у законі. Інакше ми ризикуємо отримати універсального «регулятора на всі випадки життя». Потрібне фахове, незалежне і об'єктивне регулювання, яке допоможе зробити легальне криптовалютне середовище привабливим для бізнесу та користувачів

Непослідовність у податковому кодексі

Законопроект вносить чимало змін до Податкового кодексу, але не завжди логічно. Він, наприклад, оперує поняттям **«операції з віртуальними активами»**, не визначаючи, що саме під цим мається на увазі. Відсутність чіткого визначення відкриває простір для різного тлумачення норм і створює ризик непередбачуваності для учасників ринку.

Є і конкретніші суперечності. Так, визначення терміна **«продаж віртуальних активів»** у різних частинах законопроекту не збігаються.

В одному місці продажем вважається будь-яка операція, де відбувається перехід права власності – навіть дарування. Це прямо суперечить Цивільному кодексу. Якщо залишити такі формулювання, податкова служба може трактувати навіть обмін чи пожертву криптовалюти як продаж, що автоматично потягне податкові зобов'язання.

Для неприбуткових організацій, які приймають криптопожертви, це створює **серйозні ризики подвійного трактування, потенційного оподаткування, в найгіршому випадку – втрати статусу неприбутковості**.

Надмірне і неефективне регулювання

Є й положення, які ставлять питання щодо практичної реалізації. Наприклад, право покупця відмовитися від придбання віртуального активу протягом 10 днів. У реальності це технічно неможливо – блокчейн не передбачає «повернення» транзакцій, лише створення нових. Таке правило може призвести до зловживань, коли користувачі повертатимуть активи, що втратили в ціні, за рахунок продавців. Подібне правило є в МіСА, але на практиці йдеться про можливість повернути придбані віртуальні активи на практиці буде можливим для віртуальних активів, що визначені індивідуальними ознаками, і які ще не були виставлені на торги.

Відповідно до міжнародних підходів (наприклад, в рамках тієї ж МіСА), операції з віртуальними активами на відкритому ринку не підпадають під право на відкликання, якщо вони були допущені

до торгів або є фінансовими інструментами з високою волатильністю (тобто схильністю до різкої зміни ціни).

Ще один спірний момент – **заборона на нарахування процентів** на токени електронних грошей. У світі це поширена практика, коли користувачі можуть розмішувати стабільні монети на депозит із відсотком. Для громадських організацій це міг би бути законний спосіб накопичувати дохід і таким чином посилювати свою фінансову самозарадність, але запропонована заборона перекриває таку можливість.

Як визначати вартість криптоактивів?

Окрема проблема – порядок оцінки вартості віртуальних активів. Законопроект пропонує прив'язати її до документально підтверджених витрат, але не пояснює, які саме документи це мають бути і на яку дату слід визначати вартість. У результаті податкові органи та платники можуть тлумачити норми по-різному, що створить простір для зловживань або судових спорів.

Для ОГС це питання особливо чутливе. Якщо організація отримує криптовалюту як пожертву, має бути зрозуміло, як правильно визначати її вартість, щоб не виникло податкових ризиків. Наразі ж законопроект таких механізмів не містить.

Що потрібно зробити

10225-д безперечно є важливим кроком у напрямі регулювання крипторинку, водночас його нинішня редакція радше створює ризики, ніж вирішує проблеми. Законопроект необхідно **доопрацювати** із залученням представників приватного сектора і експертів громадського сектору, які мають практичний досвід роботи з віртуальними активами.

Ринок потребує не декларацій, а **чітких і зрозумілих правил**. Від того, наскільки якісно буде прописаний закон, залежить, чи зможе Україна справді інтегруватися в європейський цифровий простір і водночас забезпечити розвиток інновацій – без надмірного регулювання і зайвих бар'єрів для громадського сектору та бізнесу. (https://cedem.org.ua/news/zakonoprojekt-10225-d/?fbclid=IwY2xjawNjQGNleHRuA2FlbQIxMABicmlkETFtQnJzdkNCRmNZd0ZDQm5mAR4qGSqCnXViri8s9opOgJyR83CqF74X-8TTAh_CyokwIZlejZr86I25ejK7w_aem_ZQ4doirjgnOX2DnFrNv8rg). – 2025. – 20.10).

Ринок віртуальних активів

Матеріал на сайті «Національна асоціація адвокатів України»

Ризики для бізнесу від регулювання віртуальних активів назвали в НААУ

Чинна редакція законопроекту про оборот віртуальних активів створює середовище, несумісне з принципами інноваційної економіки та верховенства права. Аби не допустити руйнування криптосектору в Україні, необхідно системно переглянути законодавчу ініціативу.

Таких висновків дійшов Комітет Національної асоціації адвокатів України з питань митного та податкового права за підсумками вивчення проєкту Закону № 10225-д від 24.04.2025 «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні», який Верховна Рада ухвалила за основу.

Автори законодавчої ініціативи прагнуть створити правову основу для регулювання обороту віртуальних активів в Україні, забезпечивши їх легальне використання, оподаткування та захист прав учасників ринку.

За оцінками фахівців Комітету НААУ, проєкт дійсно є однією з найбільш масштабних спроб комплексного врегулювання ринку віртуальних активів в Україні. Ініціатива передбачає кардинальну трансформацію правового ландшафту через створення нової регуляторної

архітектури, запровадження оподаткування за ставкою 18 % та формування системи державного нагляду. Остання викликає серйозні застереження щодо корупційних ризиків.

Найбільш критичним аспектом проєкту є наділення майбутнього регулятора та Національного банку України повноваженнями, які є нетиповими для фінансового наглядового органу.

Так, ст. 114 проєкту передбачає право проводити огляд приміщень, отримувати доступ до документів та носіїв даних на підставі власної постанови, а також опитувати свідків у форматі, наближеному до допиту.

На думку НААУ, це створює небезпечний прецедент, виводячи слідчі (по суті) дії зі сфери кримінального процесу. Створюється ще один силовий орган під виглядом фінансового регулятора, що створює ризики тиску на бізнес без належних правових гарантій захисту.

Ще одним проблемним блоком, на який звернули увагу адвокати, є нереалістичні вимоги до учасників ринку та надмірний комплаєнс-тиск. Законопроект зобов'язує навіть іноземні платформи, як-от Binance чи Coinbase, ставати на облік у Державній податковій службі України та звітувати про операції українських користувачів. За невиконання цього обов'язку передбачено штрафи у 100 мінімальних заробітних плат. Реалізація таких вимог фактично неможлива, а практичним наслідком стане ізоляція українських користувачів.

Крім того, обмін віртуальних активів між громадянами пропонується дозволити лише через «уповноважені установи». Це забороняє прямий P2P-обмін, який нині є найпоширенішим способом операцій, і загрожує витісненням користувачів у «сіру зону», де існують підвищені ризики шахрайства.

Також відзначається, що нові вимоги до обліку операцій, розрахунку курсових різниць і документального підтвердження витрат є надмірно складними для фізичних осіб і практично невиконуваними. У разі неможливості подати повний пакет документів податкові органи зможуть визнавати витрати нульовими, перетворюючи податок на прибуток на податок з обороту.

Серед інших проблемних положень у НААУ відзначають непропорційність фінансових санкцій та надмірні бар'єри для входу на ринок. Навіть з урахуванням перехідних коефіцієнтів максимальний штраф для юридичної особи у 2030 році може сягнути 480 млн грн, що означає ліквідацію бізнесу за одне порушення.

Жорсткі вимоги до авторизації та капіталу створюють непрохідні бар'єри для малого й середнього бізнесу, що сприятиме монополізації ринку кількома великими гравцями. Окремо звертається увага на обмеження для резидентів «Дія Сіті», яким заборонено здійснювати операції з віртуальними активами.

Крім того, законопроект, наслідуючи європейський підхід MiCA, класифікує віртуальні активи за трьома категоріями, проте не встановлює чітких критеріїв їх відмежування від фінансових інструментів чи вкладів. Це створює правову невизначеність, оскільки статус активу й режим його регулювання можуть змінюватися підзаконними актами, що загрожує стабільності ринку та правовій визначеності для інвесторів.

У НААУ наголошують, що до другого читання законопроект необхідно суттєво доопрацювати. Передусім слід відмовитися від наділення регулятора слідчими повноваженнями, адже це суперечить принципам правової держави та створює ризики зловживань.

НААУ пропонує зосередитися на регулюванні діяльності українських постачальників послуг, а не запроваджувати екстратериторіальні вимоги до іноземних компаній. Для фізичних осіб варто спростити систему оподаткування – наприклад, запровадити фіксовану ставку для операцій понад певний річний ліміт без обтяжливих процедур обліку.

Також адвокатська спільнота закликає зменшити розмір фінансових санкцій до пропорційного рівня, дозволити резидентам «Дія Сіті» працювати у сфері віртуальних активів і передбачити спрощені механізми для стартапів, зокрема у форматі «регуляторної пісочниці» для тестування інноваційних проєктів.

Ці та інші зауваження і пропозиції направлені НААУ до Комітету Верховної Ради з питань фінансів, податкової та митної політики. (<https://unba.org.ua/news/10841-riziki-dlya-biznesu-vid-regulyuvannya-virtual-nih-aktiviv-nazvali-v-naau.html>). – 2025. – 10.10).

Оподаткування доходів банків

Матеріал на сайті «Європейська Бізнес Асоціація»

Бізнес закликає Верховну Раду відхилити законопроект № 14097 щодо підвищення оподаткування доходів банків

Банківська спільнота, об'єднана Європейською Бізнес Асоціацією, Національною асоціацією банків України та Форумом провідних міжнародних фінансових установ звернулася до голови Верховної Ради України Руслана Стефанчука та народних депутатів із проханням **відхилити** законопроект № 14097 «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування банків податком на прибуток підприємств у 2026 році».

Документ передбачає тимчасове **підвищення ставки податку на прибуток банків до 50 % із заборобою врахування збитків минулих періодів**, що може мати низку негативних наслідків для банківського сектору та економіки України загалом, як-от:

- Підвищене навантаження **ускладнить формування капітальних буферів**, необхідних для виконання вимог євроінтеграції та підвищення стійкості банків. Адже ключовим джерелом капіталу для цього є прибуток, який банки отримують цього та наступного року.
- **Зростає ризик дефіциту капіталу**, що може обмежити кредитування бізнесу та громадян, поставивши під загрозу економічне відновлення.
- За оцінками НБУ, 9 банків, включаючи 2 банки з державною часткою, зобов'язані здійснити заходи із докапіталізації. 8 з цих банків скоріше за все **не зможуть виконати програми докапіталізації** у разі прийняття законопроекту № 14097.
- Пропозиції документа **порушують принципи стабільності податкового законодавства**, визначені Конституційним Судом України. Відповідно до цього принципу, зміни щодо ставки податку на прибуток банків, які прийняті пізніше 1 липня 2025, не можуть застосовуватись раніше, ніж у 2027 бюджетному році.

До того ж у разі схвалення законопроекту це буде вже третій рік, коли прибуток банків оподатковується за більш ніж подвійною ставкою (50 %) порівняно з іншими галузями (18 %). Загальна сума податку на прибуток, сплачена банками до бюджету за 2023 та 2024 роки, становить понад 170 млрд грн. Така **завищена ставка оподаткування є не лише невинправданою, а й неконституційною**, оскільки порушує статтю 42 Конституції України: «Держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності».

Бізнес також звертає увагу, що ухвалення законопроекту **негативно позначиться на інвестиційній привабливості України**, особливо у контексті запланованої приватизації державних банків АТ «Сенс Банк» та АБ «Укргазбанк». Адже постійні зміни податкових правил підривають довіру інвесторів і створюють перманентну невизначеність для бізнесу. Банківська спільнота закликає народних депутатів не допустити поглиблення цих ризиків та забезпечити прогнозованість податкової політики.

Європейська Бізнес Асоціація підтримує важливість забезпечення стабільних надходжень до бюджету та належного фінансування обороноздатності країни. Водночас запропоновані зміни можуть мати негативні наслідки для фінансової стабільності, капіталізації банків і відновлення кредитування економіки. Тому бізнес-спільнота закликає відхилити законопроект № 14097 та розпочати відкритий діалог для пошуку збалансованих рішень для наповнення бюджету без

шкоди банківському сектору та національній економіці. (<https://eba.com.ua/biznes-zaklykaye-verhovnu-radu-vidhylyty-zakonoprojekt-14097-shhodo-pidvyshhennya-opodatkuvannya-dohodiv-bankiv/>). – 2025. – 24.10.).

СОЦІАЛЬНА ТА ГУМАНІТАРНА ПОЛІТИКА

Підтримка сімей з дітьми та створення умов для поєднання батьківства з професійною діяльністю

Матеріал на сайті «Асоціація жінок-юристок України «ЮрФем»

Висновок гендерно-правової експертизи законопроекту № 13532 «Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки сімей з дітьми та створення умов, які сприяють поєднанню батьківства з професійною діяльністю»

Опис законопроекту

Проект Закону спрямований на створення умов для підвищення рівня народжуваності, поєднання батьківства з професійною зайнятістю шляхом реформування системи підтримки сімей у допологовий, післяпологовий та період догляду за дитиною після її народження. Підстава для розробки цього законопроекту – виконання:

– Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2024 року № 922-р (далі – Стратегія демографічного розвитку України), та

– Плану заходів з реалізації у 2024-2027 роках Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01 листопада 2025 року № 1091-р (далі – План заходів) (а саме – підпункту 8 пункту 8 та підпункту 2 пункту 9 цього Плану).

У проекті Закону пропонується внесення змін до таких нормативно-правових актів:

- Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми»;
- Закону України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю»;
- Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»;
- Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»;
- Закону України «Про соціальні послуги»;
- Закону України «Про дошкільну освіту».

Основні положення законопроекту

Серед ключових пропозицій проекту Закону:

1) запровадження нових видів державної допомоги сім'ям із дітьми:

– *допомога для догляду за дитиною до досягнення нею однорічного віку*

Коло суб'єктів, які мають право на таку допомогу: один/одна з батьків дитини, опікун/ка, баба, дід або інший/а родич/ка, який/яка фактично здійснює догляд за дитиною відповідного віку. Розмір визначатиметься Кабінетом Міністрів України (пропонується встановлення такої допомоги на рівні 7 тис. грн на одну дитину на місяць).

– *допомога для догляду за дитиною «єЯсла»*

Надається одному/ній з батьків або іншому/ій законному/ій представнику/ці, який фактично здійснював догляд за дитиною та приступив до роботи у режимі повного робочого часу,

працевлаштувався або почав провадити підприємницьку діяльність. Призначається з місяця, наступного після досягнення дитиною однорічного віку, по місяць досягнення дитиною трирічного віку. Розмір визначатиметься Кабінетом Міністрів України. У разі призначення такої допомоги виплата надбавки на догляд за дитиною з інвалідністю віком до 18 років припиняється.

– *одноразова грошова допомога учням перших класів «Пакунок школяра»*

Право на таку допомогу мають один/на з батьків або інший/ій законний/а представник/ця дитини. Розмір визначатиметься Кабінетом Міністрів України.

2) збільшення розміру допомоги при народженні першої та кожної наступної дитини (до 50 000 гривень);

3) порядок, умови надання та розмір допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами визначатиметься Кабінетом Міністрів України (пропонується встановлення такої допомоги на рівні 7 тис. грн на одну дитину на місяць);

4) зміни у порядку надання одноразової натуральної допомоги «пакунок малюка».

Такі кроки дозволять посилити підтримку сімей з дітьми та стимулюватимуть батьків працевлаштовуватись, а також стимулюватимуть розвиток мережі приватних закладів дошкільної освіти.

Відповідність законопроекту принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків

Проект Закону враховує проблеми гендерної нерівності щодо поєднання батьківства/материнства із навчанням/професійною зайнятістю.

Положення законопроекту охоплюють лише окремий напрямок впливу держави на підвищення економічної самодостатності сімей – матеріальну підтримку через гарантування різних видів державної допомоги сім'ям з дітьми. Водночас це є одним із факторів, що сприятиме поверненню жінок, які зазвичай доглядають за дитиною, на ринок праці після її народження.

Наприклад, допомога по догляду за дитиною «єЯсла» дозволить сім'ям з дітьми певною мірою компенсувати вартість послуги з догляду за дитиною, наданої спеціалізованими закладами дошкільної освіти чи особами, які провадять освітню діяльність у сфері дошкільної освіти. Це, своєю чергою, забезпечить доступність до такої послуги з економічної сторони й сприятиме балансу між особистим та професійним життям.

Загалом, проект Закону не містить положень, які суперечили б принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків. Водночас окремі формулювання, які згадуються у пропозиціях до Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», потребують корегування з метою усунення двозначностей у розумінні. Наприклад, такі слова/словосполучення як «батьківство» (в розумінні батьківство і материнство), «один з батьків» (в контексті або батько, або матір), «батьки» та «обоє батьків» (в розумінні і батько, і матір).

Відповідність нормативно-правовим актам України

Конституція України декларує соціальну спрямованість держави (ст. 1), рівність прав жінки і чоловіка, що забезпечується, окрім іншого:

- створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством;
- матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання пільг вагітним жінкам і матерям (ст. 24).

Держава створює людині умови для материнства та батьківства, забезпечує охорону прав матері та батька, матеріально і морально заохочує і підтримує материнство та батьківство (ст. 5 Сімейного кодексу України).

Серед основних напрямів державної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: забезпечення рівних можливостей жінкам і чоловікам щодо поєднання професійних та сімейних обов'язків, а також підтримка сім'ї (ст. 3 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»).

Стратегія демографічного розвитку України, на виконання положень якої спрямований законопроект, закріплює головні причини низького рівня народжуваності. До таких належать труднощі поєднання професійної діяльності, навчання із народженням і вихованням дітей (зокрема, не завжди забезпечено доступність якісних послуг з догляду за дітьми, що давало б змогу жінкам повертатися на ринок праці після народження дитини).

Тому серед завдань для реалізації Стратегічної цілі 2 (створення умов для підвищення рівня народжуваності, підтримка сім'ї) виокремлено:

- підвищення економічної самодостатності сімей, створення сприятливих умов для поєднання батьківства із навчанням/професійною зайнятістю;
- забезпечення комплексної державної підтримки сімей з дітьми (до досягнення дітьми повноліття).

У Плані заходів у межах відповідних завдань Стратегічної цілі 2 передбачено такі заходи:

- проведення аналізу системи підтримки у допологовий, післяпологовий, доглядовий період та підготовка у разі потреби відповідних пропозицій щодо удосконалення законодавства (підпункт 8 пункту 8);
- проведення аналізу ефективності системи підтримки сімей на ключових етапах розвитку дитини – від народження до 18 років, надання у разі потреби пропозицій щодо удосконалення такої системи (підпункту 2 пункту 9).

Саме виконання цих завдань і є метою цього законопроекту.

Загалом, проект Закону відповідає Конституції України та іншим нормативно-правовим актам України в частині забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Прийняття цього законопроекту забезпечить підтримку сім'ї, рівні права та обов'язки матері та батька, зокрема можливість поєднання батьківства/материнства із навчанням або професійною зайнятістю.

Відповідність міжнародним та європейським стандартам щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків

Положення законопроекту, в цілому, відповідають міжнародним та європейським стандартам щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Насамперед Стратегія демографічного розвитку України, на виконання якої спрямований законопроект, ґрунтується на Хартії основоположних прав ЄС, яка гарантує повагу до людської гідності, демократії та верховенства права, з дотриманням задекларованих ЄС у документі «Демографічні зміни в Європі: інструментарій для дій» принципів забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Одним із принципів-стандартів ЄС у сфері гендерної рівності є баланс професійного та особистого життя («work-life balance»).

В контексті поєднання сімейного та професійного життя стаття 33 Хартії основоположних прав ЄС наголошує на правовому, економічному і соціальному захисті сім'ї. Ця стаття базується на положеннях Європейської соціальної хартії, де закріплено аналогічне право сім'ї, а також визначено, що держава його забезпечує в т. ч. через такі засоби, як соціальна допомога та допомога сім'ям з дітьми (ст. 16).

Директива 2019/1158 від 20 червня 2019 року про баланс між роботою та особистим життям для батьків і опікунів/ок та про скасування Директиви Ради 2010/18/ЄС здебільшого стосується трудового законодавства і прямо не закріплює подібні засоби досягнення «work-life balance». Попри це, у Директиві наголошується, що політика балансу між роботою та особистим життям повинна сприяти досягненню гендерної рівності, зокрема шляхом сприяння участі жінок на ринку праці, рівного розподілу обов'язків з догляду між чоловіками та жінками.

Власне, сприяння участі жінок, які здебільшого здійснюють догляд за дитиною, на ринку праці реалізується також через матеріальну підтримку сім'ї з дітьми зі сторони держави для забезпечення доступності, зокрема, до послуг догляду.

Так, пропозиції проекту Закону щодо запровадження нових видів державної допомоги сім'ям з дітьми, збільшення розміру допомоги при народженні дитини сприяють економічній підтримці сім'ї, яка особливо важлива в контексті можливості поєднання батьківства/материнства із професійною діяльністю.

З огляду на викладене, проект Закону можна вважати євроінтеграційним за своїм змістом (частково гармонізує українське законодавство з *acquis communautaire*), хоч і в пояснювальній записці зазначено, що у проекті акта відсутні положення, що стосуються зобов'язань України у сфері європейської інтеграції (в т. ч. міжнародно-правових).

При цьому відповідні положення законопроекту корелюються і з міжнародними актами, які закріплюють гарантії для поєднання сімейного та професійного життя.

Так, Конвенція МОП №156 про рівне ставлення і рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок: трудящих із сімейними обов'язками (1981 року) повністю зорієнтована на рівне ставлення і рівні можливості для працівників/ць із сімейними обов'язками, гармонійне поєднання професійних і сімейних обов'язків. З цією метою у Конвенції наголошується на необхідності вживати всіх заходів, що відповідають національним умовам і можливостям, для того, щоб: а) враховувати потреби трудящих із сімейними обов'язками при плануванні заходів на місцевому рівні; б) розвивати або сприяти розвитку державних або приватних служб побуту, таких як установи й служби по догляду за дітьми та наданню допомоги сім'ям.

У Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 року) серед заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок виокремлено:

- у галузі зайнятості, після одруження або народження дитини – заохочення надання необхідних додаткових соціальних послуг, з тим, щоб дозволити батькам поєднувати виконання сімейних обов'язків з трудовою діяльністю та участю в громадському житті (п. с) ч. 2 ст. 11);

- в інших сферах економічного та соціального життя – забезпечення права на сімейну допомогу (п. а) ст. 13).

Своєю чергою Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966 року) передбачає:

- надання якнайширшої охорони і допомоги сім'ї, особливо при її утворенні й поки на її відповідальності лежить турбота про несамотійних дітей та їх виховання (ч. 1 ст. 10);

- надання особливої охорони працюючим матерям протягом розумного періоду до і після пологів, зокрема відпустки з достатньою допомогою по соціальному забезпеченню (ч. 2 ст. 10).

Тому пропозиції законопроекту по суті реалізують відповідні міжнародні гарантії в частині матеріальної підтримки сімей з дітьми через надання різних видів державної допомоги, що, окрім іншого, дозволить батькам і матерям поєднувати сімейні обов'язки із професійною діяльністю.

Зауваження

1) Законопроект пропонує доповнення до ст. 3 Закону України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю», яке за своїм змістом є певною мірою дискримінаційним, а саме: «У разі призначення допомоги для догляду за дитиною «ЄЯсла» відповідно до Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» виплата надбавки на догляд за дитиною з інвалідністю віком до 18 років припиняється з першого числа місяця, в якому призначено допомогу для догляду за дитиною «ЄЯсла»».

	Допомога для догляду за дитиною «ЄЯсла»	Надбавка на догляд за дитиною з інвалідністю віком до 18 років
Суть	відшкодування вартості послуги з догляду за дитиною, яка була надана закладами дошкільної освіти, іншими юридичними особами публічного чи приватного права або фізичними особами – підприємцями, які провадять освітню діяльність у сфері дошкільної освіти	грошова виплата, що надається додатково до державної соціальної допомоги (по суті, є її складником)
Мета	підтримка сімей та сприяння в поєднанні роботи та догляду за дитиною	посилення матеріального забезпечення та соціальної захищеності дітей з інвалідністю та осіб, які за ними доглядають
Кому	одному з батьків дитини або іншому законному представнику	одному з батьків, усиновителів, опікуну, піклувальнику
Умови	1) фактично здійснював догляд за дитиною та 2) приступив до роботи в режимі повного робочого часу, працевлаштувався або почав провадити підприємницьку діяльність	1) не працюють, не навчаються (крім заочної форми навчання), не проходять службу, не займають виборну посаду і фактично здійснюють догляд за дитиною з інвалідністю; 2) перебувають у відпустці по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, у відпустці у зв'язку з вагітністю та пологами, у відпустці без збереження заробітної плати, у разі якщо дитина з інвалідністю потребує домашнього догляду, і вони фактично здійснюють догляд за дитиною з інвалідністю 3) незалежно від факту роботи, навчання, служби: – щодо догляду за дитиною з інвалідністю підгрупи А (також одному з прийомних батьків, батьків-вихователів дитячого будинку сімейного типу);

		– одинокій матері/одинокому батькові.
Розмір	визначається Кабінетом Міністрів України	залежить від групи/підгрупи інвалідності
Період	з місяця, наступного після досягнення дитиною однорічного віку, по місяць досягнення дитиною трирічного віку	на весь час інвалідності

З огляду на викладене, зазначені види державної допомоги відрізняються за своєю суттю, метою, умовами надання та іншими критеріями, а тому не можуть взаємовиключатися.

Власне, догляд за особою з інвалідністю (дитиною з інвалідністю) – сукупність соціальних послуг, спрямованих на соціально-побутову допомогу та підтримку, захист і забезпечення життєдіяльності особи з інвалідністю (дитини з інвалідністю) (ст. 1 Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні»).

Тобто догляд за дитиною з інвалідністю охоплює, окрім іншого, лікування, реабілітацію тощо, що потребує додаткових коштів. Тоді як допомога для догляду за дитиною «єЯсла» стосується виключно компенсації вартості послуг дошкільної освіти батькам/матерям, які працюють. Запропоноване в законопроекті положення обмежує насамперед право матері/батька та іншого/ї законного/ї представника/ці щодо надбавки на догляд за дитиною з інвалідністю підгрупи А, а також одинокій матері/одинокого батька – щодо надбавки на догляд за дитиною з інвалідністю, які мають відповідне право незалежно від факту роботи, навчання, служби.

Тому надання допомоги для догляду за дитиною «єЯсла» не може унеможливити отримання надбавки на догляд за дитиною з інвалідністю віком до 18 років.

До того ж відповідне положення суперечить ст. 19 (право сімей з дітьми з інвалідністю на додаткову підтримку), якою пропонується доповнити Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», а саме: «Сім'ї з дітьми з інвалідністю, крім допомог, визначених статтею 3 цього Закону, мають право на отримання послуг і допомог відповідно до законодавства у встановленому порядку». Власне, допомога для догляду за дитиною «єЯсла» є в оновленому законопроекті переліку допомог, визначених статтею 3 цього Закону. Це створює свого роду колізію у правозастосуванні.

2) Термін «батьки» (в т. ч. в словосполученнях «один з батьків», «обоє батьків»), який використовується законодавцем, має декілька значень:

- може тлумачитись як форма множини від слова «батько»;
- охоплює і батька, і матір.

Аналогічно поняття «батьківство», хоч і вживається в широкому розумінні від слова «батьки», що охоплює і батька, і матір, але може тлумачитись виключно як спорідненість батька і дитини, і не включати при цьому материнство (спорідненість матері й дитини).

Така двозначність у розумінні може призводити до невизначеності у правозастосуванні та створювати дискримінаційне становище для жінок-матерів, яким також гарантована можливість поєднувати працю з материнством.

Висновок

Проект Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки сімей з дітьми та створення умов, які сприяють поєднанню батьківства з професійною діяльністю» № 13532 має гендерно чутливий характер. Водночас окремі норми цього законопроекту потребують доопрацювання.

Рекомендації

1. Виключити пропозиції законопроекту щодо доповнення ст. 3 Закону України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» ч. 6 такого змісту:

«У разі призначення допомоги для догляду за дитиною «єЯсла» відповідно до Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» виплата надбавки на догляд за дитиною з інвалідністю віком до 18 років припиняється з першого числа місяця, в якому призначено допомогу для догляду за дитиною «єЯсла»».

2. Замінити по тексту законопроекту слова/словосполучення (враховуючи зміну форми залежно від відмінка):

- «батьківство» на «батьківство та материнство»;
- «один з батьків» на «або батько, або матір»;
- «батьки» та «обоє батьків» на «і батько, і матір». (https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2025/10/%D0%93%D0%9F%D0%95_%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%94%D0%BA%D1%82-%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%83-13532-%D0%B2%D1%96%D0%B4-24.07.2025.pdf). – 2025. 22.10).

ГАЛУЗЕВА ПОЛІТИКА

Законопроект «Про звернення»

Матеріал на сайті «Центр політико-правових реформ»

Рекомендована Комітетом ВРУ редакція законопроекту «Про звернення» (11082) до II читання повертає «радянські» рудименти та не розмежовує предмет регулювання із ЗАП

Подія

9 жовтня на вебсайті Верховної Ради України було нарешті опубліковано порівняльну таблицю з текстом проєкту Закону «Про звернення» (реєс. № 11082), що підготовлена у Комітеті Верховної Ради України з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій України, національних меншин і міжнаціональних відносин до 2 читання. Рішення Комітету датоване 13 січня 2025 року.

Оцінка ЦППР

Центр політико-правових реформ не підтримує запропоновану Комітетом редакцію проєкту Закону «Про звернення» (реєстраційний номер 11082), підготовлену до другого читання. Робота профільного Комітету Верховної Ради України, на жаль, велась у закритому режимі та призвела до суттєвого погіршення тексту законопроекту з цілої низки важливих питань.

Законопроект у поточному вигляді містить наступні недоліки:

– **передбачений (повертається) обов'язок розгляду звернень приватними підприємствами, установами, організаціями, громадськими об'єднаннями та медіа.** Проте закон про звернення не має поширюватися на приватних осіб. Такі особи не наділені владними повноваженнями та не мають тих конституційних обов'язків перед громадянами, що й органи державної влади та місцевого самоврядування. Крім того, поширення такого обов'язку на неурядові організації та медіа може бути формою тиску на цих суб'єктів;

– **відсутнє чітке розмежування із нормами Закону України «Про адміністративну процедуру» (ЗАП), що було одним із головних завдань при розробці та ухваленні законопроекту «Про звернення».** Зокрема, у пропонованій Комітетом редакції законопроекту знову «повертаються» такі види звернень як: «клопотання»; «заяви щодо сприяння у реалізації

передбачених законодавством прав, свобод чи законних інтересів суб'єкта звернення»; «скарги щодо розгляду звернень». Проте вони характерні саме для правовідносин, що регулюються ЗАП і містяться у його нормах.

Зокрема, саме згідно ЗАП вирішуються справи за заявами осіб, що стосуються їх прав, свобод, законних інтересів та реалізації обов'язків. У ході розгляду справ такі особи мають право подавати різні клопотання (про відвід, про залучення у справу в якості заінтересованої особи, про проведення експертизи тощо) та подавати скарги на процедурні рішення, дії та адміністративні акти, що прийняті за результатами розгляду таких справ. Закон про звернення має врегульовувати зовсім інші правовідносини, а саме розгляд звернень з питань формування та реалізації державної політики, вирішення питань місцевого значення тощо. Такі звернення не стосуються безпосередньо особистих прав, свобод та законних інтересів осіб, а мають пропозиційний характер;

– суб'єкту звернення надаються такі права, як право «бути присутнім при розгляді звернень» та право «доступу до матеріалів розгляду звернення». Закон «Про звернення» не має передбачати таких прав для особи, оскільки вони вже закріплені у Законі України «Про адміністративну процедуру». Саме ЗАП врегульовує відносини, в яких приймаються індивідуальні рішення щодо прав, свобод та законних інтересів особи (як-от призначення пенсії, житлової субсидії, реєстрація земельної ділянки, бізнесу, нерухомості, надання дозволів, проведення інспекцій тощо). А отже такі права необхідні особі саме в їх рамках. За законом про звернення вирішуватимуться зовсім інші питання, суто пропозиційного характеру. В таких справах немає потреби переобтяжувати органи публічної влади, їх посадових осіб надмірними витратами часу та інших ресурсів. Адже відсутнє вирішення особистої справи особи. А тому їй достатньо надати відповідь на пропозицію чи зауваження;

– передбачається право на оскарження відповідей на звернення. Така норма є нераціональною, оскільки відповіддю на звернення не вирішується особиста справа особи. Тобто така відповідь не стосується прав, свобод та законних інтересів особи. Це предмет регулювання ЗАП і саме в цьому законі передбачається адміністративне оскарження процедурних рішень, дій та індивідуальних рішень (що негативно впливають на адресата) за результатами розгляду справи (як-от відмова у видачі ліцензії чи відмова у призначенні житлової субсидії). Конституція України та Кодекс адміністративного судочинства України також гарантують судовий захід від рішень, дій, бездіяльності органів публічної влади. Відповідь не є рішенням і тому не має підлягати оскарженню;

У законопроекті є інші недоліки (**надто стислі терміни для розгляду звернень; не врегульовані питання захисту від зловживання правом на звернення тощо**).

Загалом редакція, рекомендована Комітетом ВРУ до 2 читання повертає низку нераціональних обтяжливих радянських рудиментів, не сприятиме ефективному використанню обмежених публічних ресурсів та пріоритетному фокусу діяльності органів публічної влади на їх основних функціях.

Треба також враховувати євроінтеграційне значення кроку щодо ухвалення Закону «Про звернення».

Закликаємо Верховну Раду України усунути негативні поправки від профільного Комітету ВРУ, наблизити редакцію до тієї, що була першопочатково подана Урядом, а для цього потрібно повернутися до додаткового опрацювання законопроекту в межах його підготовки до 2 читання у відкритий інклюзивний спосіб.

ЦППР готовий надати необхідну експертну та комунікаційну підтримку. (<https://pravo.org.ua/analytical-materials/shhotyzhnevyyj-analiz-7-13-zhovtnya-2025-roku/>). – 2025. – 15.10).

Публічні електронні реєстри

Матеріал на сайті «Юридична практика»

Про автора: Руслан Гуцол, адвокат АО Barristers

Переваги та ризики запропонованих змін до закону про публічні електронні реєстри: аналіз законопроекту № 14118

Законопроект № 14118 від 13.10.2025, який пропонує внести зміни до статті 34 Закону України «Про публічні електронні реєстри», є важливою ініціативою, спрямованою на посилення фундаментальних конституційних прав громадян, зокрема права на приватність і захист персональних даних, гарантованих статтею 32 Конституції України.

Суть законопроекту полягає в запровадженні нового прямого обов'язку для держателів реєстрів інформувати правоволодільця, тобто особу, якої стосуються дані, про кожне використання (доступ) реєстрової інформації щодо нього. Це інформування має відбуватися не пізніше ніж протягом п'яти днів із дня отримання такого доступу. Зміни пропонуються до частини 3 статті 34 (щодо спеціального доступу, яким користуються органи влади, нотаріуси, банки тощо) та до частини 4 (щодо доступу в порядку автоматизованої електронної інформаційної взаємодії між реєстрами).

Наразі громадянин перебуває в сліпій зоні, не знаючи, хто, коли і з якою метою переглядає його дані в державних базах, і дізнається про це, як правило, постфактум, часто вже під час оскарження неправомірних дій, наприклад шахрайської перереєстрації майна. Запровадження обов'язкового сповіщення перетворює пасивного суб'єкта даних на активного контролера, надаючи йому реальний інструмент моніторингу. Це є потужним превентивним заходом проти зловживань та корупції, адже посадова особа чи нотаріус, знаючи, що про його запит стане відомо власнику даних, утримається від несанкціонованого чи надмірного «інтересу».

Такий підхід відповідає європейським стандартам захисту даних, зокрема щодо права на доступ, та суттєво підвищує прозорість функціонування державних електронних систем і довіру до них. Водночас диявол криється в деталях, і на шляху до реалізації є суттєві ризики.

По-перше, це технічна складність. Пояснювальна записка стверджує, що імплементація не потребуватиме додаткових бюджетних коштів і буде реалізована в межах наявних ІТ-систем. Проте це вимагає створення єдиного уніфікованого механізму сповіщень (ймовірно, через «Дію» або електронний кабінет), який повинен коректно інтегруватися з десятками різномірних реєстрів, кожен з яких має свою архітектуру, та забезпечити надійну ідентифікацію правоволодільця і доставлення сповіщення у стислий п'ятиденний термін.

По-друге, існує ризик «спаму сповіщень»: якщо закон буде трактуватися буквально, будь-яка автоматична зв'язка даних між реєстрами (наприклад, щоденна верифікація списків пільговиків) може генерувати тисячі технічних повідомлень, які громадяни з часом почнуть ігнорувати, що нівелює саму ідею контролю. Кабінету Міністрів доведеться розробити дуже чіткі підзаконні акти, які б розмежовували значущі події доступу від рутинних технічних операцій.

По-третє (і це найбільш критичний юридичний ризик), законопроект у поточній редакції не передбачає жодних винятків. Це створює пряму колізію із законодавством про оперативно-розшукову, контррозвідувальну діяльність та з Кримінальним процесуальним кодексом. Якщо правоохоронний орган у рамках негласних слідчих (розшукових) дій отримує доступ до даних особи, сповіщення її про це протягом п'яти днів прямо суперечитиме меті таємного розслідування і може призвести до його зриву.

Таким чином, проект закону є концептуально правильним і необхідним кроком до побудови прозорої цифрової держави, однак він потребує суттєвого доопрацювання в частині визначення чітких механізмів імплементації та, що найважливіше, встановлення вичерпного

переліку винятків для цілей національної безпеки, оборони та правосуддя. (<https://pravo.ua/perevahy-ta-ryzyky-zaproponovanykh-zmin-do-zakonu-pro-publichni-elektronni-reiestry-analiz-zakonoproiektu-14118/>). – 2025. – 29.10).

ДОСЛІДНИЦЬКА СЛУЖБА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА БІБЛІОТЕКА НБУВ

**ЗАКОНОДАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ:
ГРОМАДСЬКЕ ОБГОВОРЕННЯ
/ моніторинг інформаційного поля /**

№ 10 (жовтень 2025)

Укладачі:

Н. Іванова (відповідальна за випуск),
О. Гаранін, О. Карашук, С. Юхно.

Адреса редакції: НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна.